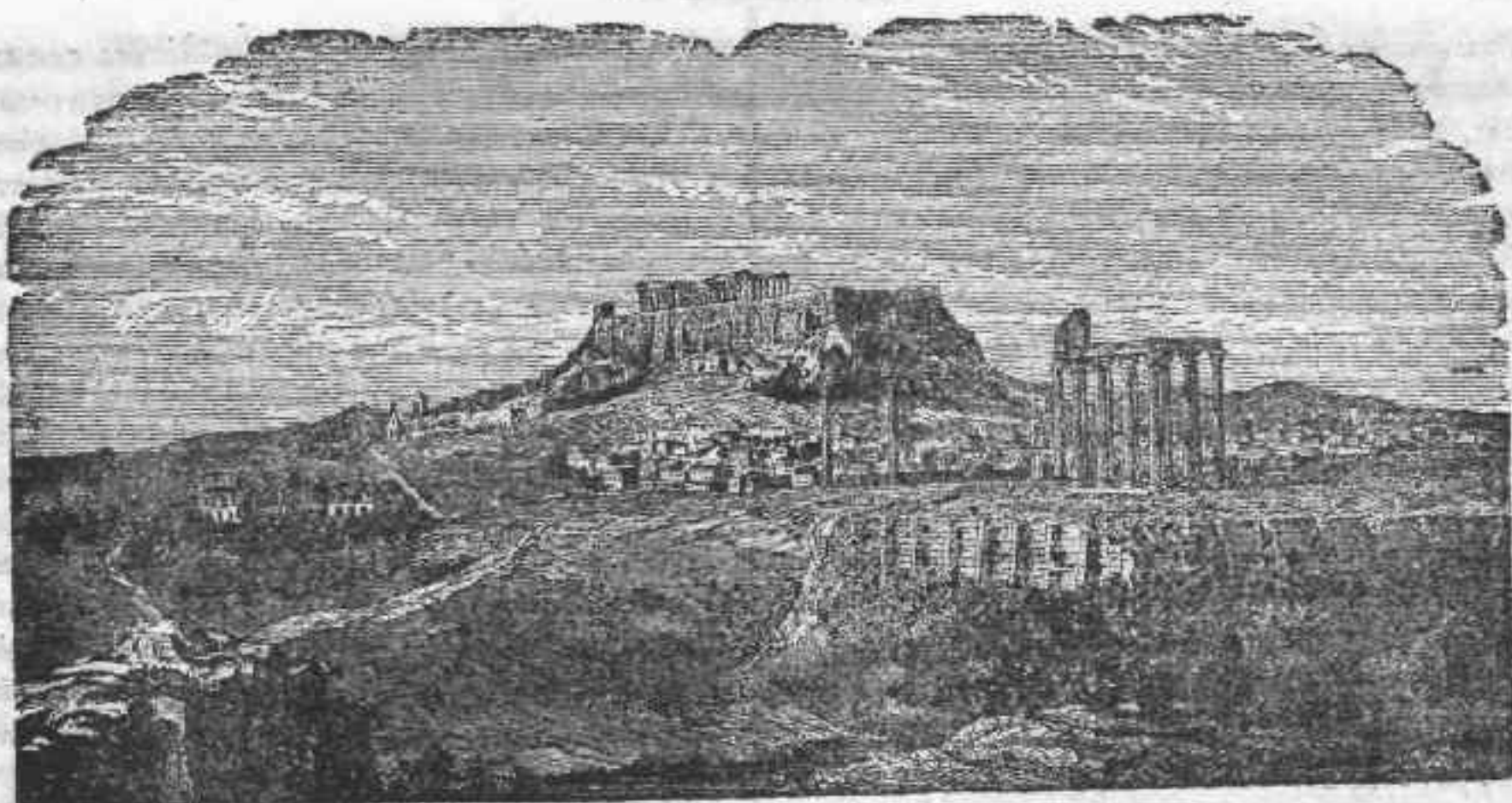

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ Γ.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 239.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.

—ooo—

Α'.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΙΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

(Συνέχ. "Ορα φυλλάδ. 238.)

Τὸ πρόσωπον τοῦ Καλλέργου εἰσέχθη μόνον ἐν παρόδῳ εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον.

Οἱ χρονογράφοι παρεσιώπησαν τοὺς ὅρους, ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ εὐγενὴς οὗτος τῆς Κρήτης, τὴν ἐπανάστασιν ἀποδοκιμάσας τῶν Χορτατῶν, συνετέθη τοῖς ἑνετοῖς. Ἐκ πολλῶν ὁμως σημείων ἐξάγεται, ὅτι, τὴν ἑαυτοῦ σύμπραξιν ὑποσχεθεὶς πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀνταρσίας, πρῶτον μὲν ἀπῆλθε προνομίας μεγάλας ὑπὲρ τοῦ οἴκου του καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν ἰθαγενῶν συναρχόντων, προνομίας ἱπποτικᾶς, ἀσυνδοσίας τε καὶ ἐγγυήσεως προωρισμένας εἰς εἰσαγωγὴν τῆς ἰσονομίας μεταξὺ Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν εὐπατριδῶν· ὅρον δὲ δεύτερον ἐπέβαλε τῷ Δουκὶ τὴν φιλάνθρωπίαν καὶ μετριοφροσύνην μετὰ τὴν νίκην. Ὑπηγόρευον τὸν ὅρον τοῦτον τὰ προηγούμενα δεινοκαθήματα· ὁ δὲ Καλλέργης, εἰ καὶ πρὸς τὴν φιλίαν τῶν Ἰταλῶν ἐπιρρέπης, εἰ καὶ φιλοδέ-

σποτος τὸ τε ἔθνος καὶ τὰς ἑξεις, ὁμως ἦτο Κρῆς τὴν πατρίδα, καὶ εἰς Κρήτην μετὰ Κρητῶν ὤφειλε νὰ διανύσῃ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου.

Μεταξὺ τῶν προταχθέντων ἐν τῇ συμφωνίᾳ κεφαλαίων ἦσαν αξιώσεις τινές, τὸς ὁποίας μόνος ὁ ἐν χερσὶ κίνδυνος ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ τοῖς ἑνετοῖς. Ἐζήτησε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ στρατηγὸς ἐλεύθερον τὸν γάμον ἀναμέσον Λατίνων καὶ ὀρθοδόξων· ἀπαίτησις αὕτη σκοπὸν λαβοῦσα νὰ καταστρέψῃ διὰ τῆς ἐπιμιξίας τὸν παρεισαχθέντα ἑνετικὸν ἀποικισμὸν. Ἐζήτησε περιπλέον τὴν διάκρισιν καὶ ἐξακριβώσιν τῶν δικαιωμάτων ἐκάστης τάξεως κοινωνικῆς· τοῦτο δὲ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐξισῶσαι διὰ Δουκικοῦ ψηφίσματος τὸ αὐτόχθον ἀρχοντολόγιον πρὸς τὸ ἐτερόχθον. Τὸ δὲ δεινότερον, ἀπῆλθε διατάξεις τινὰς οἰκονομικὰς περὶ Ἐπισκοπῶν καὶ Μοναστηρίων, ὠρισμένας βαθμῆδόν νὰ προκαλέσωσι τὴν ανεξαρτησίαν τῆς ἐγχωρίου Ἐκκλησίας. Ταῦτα, καὶ ἄλλα ἅττα κεφάλαια σπουδαῖα, ἐχρηζον βέβαια παρὰ τοῦ δυνάστου προφυλάξεως αὐτῆς τῆς τυχούσης· ἐπειδὴ ἐν αὐτοῖς ὁ Καλλέργης προέτεινεν ἐπιτακτικῶς ὅ,τι σήμερον ἠθέλομεν καλεῖσαι *Χάρτην ἢ Σύνταγμα*. Ἀλλὰ πρὸς τὸν κινδυνεύοντα δυνάστην εὐκαλιώτερον ἦτο νὰ δώσῃ, ἢ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν. Πολλάκις τὸ *Fides Venetorum inviolabilis* ἀπέμεινε τύπος ἀπρακτος ἐν τῷ χάρτῃ. *Ἀπιστοί, κατα Δημοσθένην, ἢ τυραννίς.*

Ἢ μετὰ τὴν νίκην ἀθέτησις τῶν συμφωνηθέντων ὅρων προήγαγεν εἰς ἀγκανάκτησιν πάντα καθόλου

Γραικόν· ἡ δὲ σκληρά καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον ἀπάνθρωπος διαγωγή τοῦ Γραδινίκου πρὸς τοὺς νικηθέντας, ἐνεπαίησεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀλεξίου ὀργὴν ἀχαλίνωτον. Τότε πρῶτον ὁ συνεργήσας τῇ δουλώσει τῆς πατρίδος συνελθάνθη τὰ δῆγματα τοῦ συνειδύτος, τότε εἶδε, καὶ ἐμπράκτως ἐδοκίμασε, πόσον ἄξια ἐμπιστοσύνης εἶναι τοῦ τυράννου τὰ ὁμολογήματα. Ἐπὶ τὸ ὄφελος ἐκ τῶν συγχαρητηρίων ἐπιστολῶν τῆς Γερουσίας; Ἐπὶ τί τὰ παρὰ ταύτης ληφθέντα περὶ ἀσυνδοσίας προσωπικά προνόμια; Ὡς σαρκοδόρος κατέτρωγε τὰ σπλάγχνα του, αἷμα ἀθῶων γυναικοπαίδων ἐξέρρειν ἐκ τῶν χειρῶν του. Μῖσος κατὰ τῶν ἑνετῶν εἰσέφρησεν εἰς τὴν καρδίαν του· τότε πρῶτον ἐκοινωνήσε καὶ μετέσχε τῆς ἀντιπαθείας τῶν συμπολιτῶν του.

Ὁ Ἀλέξιος, ἀκμαῖος ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἕως πεντηκοντούτης, καὶ τὸ σχῆμα εὐειδὲς, κατήγετο ἐκ τῶν Καλλιέργων ἐκείνων, οὗς συνετάξαμεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν κατάλογον τῶν Δώδεκα Ἀρχόντων τοῦ Βυζαντίου. Ἐνέκαθεν ἔχοντες οὗτοι πατρίδα τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀπὸ τινος Φωκᾶ ἔλκοντες καὶ τὸ γένος καὶ τὸ ἐπώνυμον, (διότι λέγεται ὅτι παρὰ τῶν ἑνετῶν ὕστερον ὡς τῶν καλῶν ἐργάται Καλλιέργαι ἐπωνομάσθησαν), ἦλθον εἰς Κρήτην ἐξ ἀποστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, συνεκπέμφαντος καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰσαάκιον (1172), ἵνα δοκιμάσωσι τοὺς ἀποστάτας καθ' ἣν περίστασιν ὁ Ἰωάννης Καλλέργης, ὡς κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας, συναπέλαβε μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῆς μελῶν Γεωργίου, Ἰακώβου, Ἀνδρέου, Ἀλεξίου, Νικηφόρου, Μιχαήλ καὶ Βάρδα κτήματα ἐν τῇ νήσῳ εὐρυχωρότατα » (1).

Γένος τοιαύτης ἱστορικῆς οἰκογενείας ὣν ὁ ἡμέτερος Ἀλέξιος, ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τῶν πατέρων πιστῶς, ἄχρις οὗ, ὑπὸ τῶν δουρικῶν δολοπλοκιῶν πεγνυμένους, καὶ ἰσοπολιτείας ἀρχοντικῆς ὄνειρα διώξας, ἀπατάζατο τοῖς πατριωτικοῖς καθήκοσι, καὶ ἐβάδιζε τῆς ἀδελφομαχίας τὴν ὁδόν. Νεώτερός τις συγγραφεὺς Ἰταλὸς εἰκονίζει τεχνικῶς τὸν χαρακτήρα του. Ἐκ τῆς ἐξῆς περιγραφῆς ὁ ἀναγνώστης θελεῖ καταλάβει τὴν εὐνοϊκὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διάθεσιν τῶν συγχρόνων ἱστοριογράφων τῆς ἑνετίας, εἰς ἀντιπαράθεσιν τῆς δυσμενείας, ἣν αἱ σελίδες τῶν προγενεστέρων χρονογράφων ἀποπνέουσι κατὰ τοῦ γένους μας.

« Ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, κατὰ τὸν Κ. Καπελέτην (2), ἀπῆλκε τῆς γενικῆς ὑπολήψεως τοῦ ἔθνους του. Ὡς εὐγενὴς, πλούσιος καὶ ἰσχυρὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον Κρήτα, παιδιόθεν ἀνεπέμπασε τὸν ἀρμοδιώτερον τρόπον τοῦ καθοδηγῆσαι εἰς αἷτιον τέρμα τὰς προσδοκίας τῶν συμπολιτῶν του. Ἐμίσει τοὺς ἑνετοὺς ἐκ βάθους ψυχῆς, τὸ μὲν ὡς φιλῶν διαπύρως τὴν πατρίδα, τὸ δὲ ὅτι καπηλικῶς ἐγένοντο εὗτοι κύριοι αὐτῆς. Ἄν δ' ἔσπερς ποτε νὰ προσεν-

εχθῇ φιλικῶς πρὸς αὐτοὺς, ὁμῶς οὐδέποτε συνεμείσθη τῶν καταχρήσεων καὶ κακουργημάτων των. Ὅθεν, σπανίως συναναστράφη πρὸς ἑνετοὺς, μόνον δὲ παροδικῶς προσεπέλασε τινὰ τούτων. Ἡρέσκειτο μάλιστα εἰς τὴν ὁμιλίαν τῶν ὁμογενῶν, ὧν ἐκέκτειτο τὴν ἀγάπην διὰ προσηνοῦς περιφορᾶς, καὶ μεγαλοπρεποῦς φιλοξενίας. Ὁκταερεὶν ἐν τῇ συνουσίᾳ τούτων τῆς κοινῆς πατρίδος τὴν συμφορὰν, καὶ ζωνρῶς ἐξέφραζε τὰς εὐχὰς του ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως. Τοσαύτην δ' εἶχεν ὁ λόγος του διάτασιν, ὥστε ἐκ νεότητος κατέστη μόνος κύριος, μόνος ἀληθινὸς ἡγεμὼν τῆς καρδίας τῶν ὁμογενῶν του. »

Ἦσθεν ὁ πολυμαθὴς ἱστορικὸς ἠρύσθη τὰς βαφὰς τῆς εἰκόνης του; Ἄρα σχεδιάζει πιστῶς καὶ κατὰ φύσιν τὸν περίφημον δημαγωγόν, ἢ, ἀναγνούς τὰ χρονικά τῶν νεοελληνικῶν ἀγώνων, συνθέτει ἐκ φαντασίας τὸ ὁμοίωμα ἐνὸς Βενάκου, ἐνὸς Ἰψηλάντου, ἐνὸς Καποδιστρίου;

Τὰ καθ' ἡμᾶς, λόγους ἱκανοὺς δὲν ἔχομεν πρὸς ἀναίρεσιν τινῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω σχεδιαζομένων προτερημάτων. Ἀλλὰ, χάριν ἀληθείας, ὀφείλομεν νὰ προσεπιφέρωμεν, ὅτι εἰς τὴν ἠθικὴν κοῤῥαίαν τοῦ ἀνδρός, ὡς εἰς τὸ ἦθος τῶν πλείστων εὐγενῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἐμπεριείχετο ἡ διψα τῆς φιλοπρωτείας, ὁ ἐγωϊσμὸς τῆς εὐγενείας, ὁ διὰ πλούτου καὶ μοναδικῶν προνομίων πόθος τῆς ὑπεροχῆς· ζιζάνια ταῦτα βλαβερά, τὴν παράφυτον ἀρετὴν ἐπὶ τὸ πλεῖστον δηλητηριάζοντα. Ἡ ῥομφαία τοῦ Μωάμεθ δὲν εἶχεν εἰσέτι κόψει τὸ νῆμα τῆς βυζαντινῆς δοξοκοπίας. Ἡ τομὴ συνέβη μετὰ τὴν ἄλωσιν, ὅτε εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λάκκον συγχρόνως ἐνεταφιάσθησαν καὶ τ' ἀξιώματα τῆς Γραικορωμαϊκῆς Αὐλῆς, καὶ τὰ παρὰ Λατίνων ἐμφυτευθέντα φεουδαλικά προνόμια. Δύο λοιπὸν ἀνισότητος ἀρχαὶ ἐμίαινον τότε συνήθως τὴν ψυχὴν τοῦ Ἕλληνος εὐπατρίδου· πρώτη ἡ ἀνατολική, κοῤῥαία ἀσιανῆς καὶ ῥωμαϊκῆς φθορᾶς· δευτέρα δὲ καὶ κινδυνωδესτέρα, ἡ δυτικὴ, προῖον τῆς παρεισάκτου ἑνετογαλλικῆς θεσμοθεσίας. Ὁ τότε Ἄρχων, ἡ Ἀρχοντοπούλος ἦτο μὲν Ἕλλην καὶ φιλογενὴς, χάριν τοῦ κοινοῦ συμβόλου τῆς Πίστews, ἦτο ὁμῶς ἐνταυτῷ καὶ φιλοδέσποτος, χάριν τῶν τιμαριωτικῶν του διπλωμάτων. Ἄν διὰ τῆς καταγωγῆς, τῆς γλώσσης, τῆς ἐκκλησίας προσεφύετο τῷ ὁμογενεῖ λαῷ, διὰ τῶν προνομίων του ὁμῶς, ὑπὸ τοῦ Λατίνου δεσπότη ἐκ διαλειμμάτων ἐπικυρουμένων, προσεφύετο ὡσαύτως πρὸς τὸν τύραννον. Τὸ φάσμα τοῦτο τοῦ ἀρχοντικοῦ χαρακτήρος κατὰ τὸν μεσαιῶνα εἶασεν ἴχνη ἐν τῇ κοινωνίᾳ μας, ἅπερ ὁ χρόνος εἰσέτι δὲν ἐξήλειψεν ὀλοτελῶς. Ὁ δὲ ἦρως τοῦ κεφαλαίου τούτου τῆς ἱστορίας μας, ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, ἀρχὼν ἱππικῆς εἰς in eule τῆς ἐποχῆς του, ἀπέχει πολὺ καὶ τῶν Πλοσταρχείων εἰκονογραφημάτων, καὶ τῶν αὐτοσχεδίων χαρακτήρων τοῦ νεοελληνικοῦ ἀγῶνός μας. Ἐπιτόπιον θρέμμα τοῦ αἰῶνός του, γέννημα πάξεως νενοθευμένης ὑπὸ δύο ἐπαλλήλων κατακτητῶν, εἶναι τὴν μὲν καρδίαν Ἕλλην, τοὺς δὲ τρόπους βυζαντινούς, τὸ δὲ συμφέρον ἑνετόν. Ἰδοὺ ἐν ὀλίγοις

(1) Μουστοξύδου Ἑλληνομνημόνων, τελ. 322.

(2) Giuseppe Cappellotti, St. Veneta, T. 2, p. 290.

ὁ ἀνὴρ. Πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ ἀπεικονίσματος λέγονται αὐτὸν ἀνδρείον καὶ πολεμικόν, ἀλλὰ σπουδαρχὴν εἰς ἄκρον καὶ κρυφίνον· γενναῖον ἄγχι ἀσωτείας ἅμα καὶ φιλοχρήματον· οὐδὲν γὰρ δὲ, ὑπερφίλαυτον, καὶ εἰς τὰς ἡδονὰς ἐπὶ ῥέσπῃ. Ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις χαρακτηρίσκειν ἱερογγραφούμεν τοῦ Κρητικοῦ ιδιώματος τὸν τύπον.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Καλλέργων, ὡς ἐρῶμεν, κατεῖχεν ἀπέραντα κτήματα ἐν τῇ νήσῳ, μάλιστα ὁ κλάδος τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις, πλὴν τῶν βυζαντινῶν χορηγημάτων, εἶχε καὶ τιμάρια ἐκ παροχής Ἑνετικῆς. Ἐκ τῶν εισοδημάτων τῆς μεγάλης παρουσίας του, ὁ Ἀλέξιος διήγεν εἰς Χάνδακα, ἐνθα ἠναγκασμένος ἦτο κατὰ νόμον νὰ διζυμένη, βίον πολυτελέστατον, ἡγεμονικὸν σχεδόν. Ὁ οἶκός του, ἀνεωγμένος καὶ πρὸς Γραικοὺς καὶ πρὸς Λατίνους, πρὸς τε τὸν εὐγενῆ καὶ τὸν χυδαῖον, θαφιλεύων τοῖς μὲν ξένοις εὐπρεπεστάτην ὑποδοχὴν, τοῖς δὲ πέντησιν ἄρτον καὶ χρηματικὰ βοηθήματα, παρίστανε καθ' ἑκάστην τὴν εἰκόνα μικρᾶς αὐλῆς. Ἡ διακεκριμένη αὐτῇ μεγαλοπρέπεια ἀνύψωσε ταχέως τὸν οἰκοδεσπότην ὑπεράνω τῶν ἄλλων συναδέλφων του ἐν εὐγενείᾳ, Λατίνων τε καὶ Γραικῶν. Κατὰ διάκρισιν τῶν λοιπῶν εὐπατριδῶν, ὁ Ἀλέξιος ἄλλως ἐν τῇ κοινῇ συνήθειᾳ δὲν ὠνομάζετο, ἢ *Mégaras Ἀρχων*, ὡς ἂν τις εἴποι γαλλιστὶ *Le grand baron*. Περιώδευε πάντοτε συνοδευόμενος ὑπὸ στίφους ἀκολούθων, κλητῆρων, σωματοφυλάκων· ὁσάκις δὲ διήρχετο τὴν ἀγορὰν, τὸ μὲν πλῆθος εὐλαδῶς ἐδιχοτομεῖτο κατὰ τὴν διάβασίν του, οἱ δὲ τυχόντες ἐφιπποί, καὶ οἱ κληρικοὶ αὐτοί, ὥρηνον νὰ πεζεύσωσι, καὶ ἐδαφιαίως νὰ τὸν προσκυνήσωσι, κατὰ τὴν βυζαντινὴν συνήθειαν. Οὐδ' ὀλιγώτερον ἐσεβάζοντο αὐτὸν οἱ τῆς Ἑνετικῆς μερίδας ἀξιωματικοί. Ἡ ἰσχὺς τοῦ Ἀλεξίου παρὰ τοῖς προστώσι καὶ παρὰ τῇ λαῇ τῆς νήσου, ἰσχὺς τὴν δημαγωγίαν πλησιάζουσα, ἔσωσε πολλάκις τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ κινδύνων σοβαρῶν, τὰ δὲ στρατιωτικὸν ἐπάγγελμα καὶ τὸ παλληκαρικὸν ῥιψοκίνδυνόν του κατέστησαν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἄρμους αὐτὸν μόνον χρήσιμον, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπιφοβόν. Ὁ Καλλέργης, ἄλλως τε, ἀπελθὼν εἰς Ἑνεσίαν ἐπανειλημμένως, εἶχεν ἐκεῖ κτήσει φίλους πολλοὺς καὶ δυνατοὺς ἐν τῇ τάξει τῶν ἀρχόντων, φίλους, ὧν τὴν προστατευτικὴν εὐμένειαν περιέβαλλεν ἐπιμελῶς διὰ δώρων συνεχῶν καὶ περιποιήσεων. Ταῦτα πάντα καθίστανον τὸν Ἀλέξιον πρὸς μὲν τοὺς ὁμογενεῖς περίβλεπτον, παρὰ δὲ τοῖς ἐπιδόμοις Λατίνοις τὰ πάντα δυνάμενον. Αἰὶ ἀπέβη εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, ἐξόχως μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Χορτατσῶν, ὁ μόνος κρῖκος, ὅστις συνέδεεν ἐτι τὰ δεσποτικὸν πρὸς τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον.

Ἡ ἐλευνὴ τῆς νήσου κατάστασις, καὶ τινὰ ὑποπτα συμπτώματα δυσαρρεστήσεως, ὑπὸ τοῦ τότε Προβλεπτοῦ καταμνησθέντα, ἐπανεκάλεσαν τῷ 1282 τὸν Μαρῖνον Γραδίνικον εἰς Κρήτην, ἐνθα Σκόλον ὑποκώφως ἢ δημῶδες φωνὴ προσωνόμαζεν αὐτόν. Ἀλλὰ, σπουδῇ τῶν Συμβούλων καὶ ἀξιωματικῶν,

οὐχ ἥττον ἐτελέσθησαν ἐπιδεικτικὰ τ' ἀποδατήρια τοῦ Δουκὸς εἰς Χάνδακα. Προὔπλητταν αὐτόν οἱ Λατινέπισκοποι, ταπεινὸς ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων παρακρουλούμενος, ἐνθ' ἡ συναδία τῶν ἀρχόντων προσιφώνει αὐτὸν χαμαιπετῶς. Οὐδ' ἐλείψαν, κατὰ τὸ ἔθος, προσπτώτων ἐπιτραπί, καὶ χωρικῶν προσβύσεις, καὶ ἄλλα τοιαῦτα τυπικὰ ἐπιδείγματα εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Δημοκρατίας, πατούντος πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς δόξης του. Παρὰ τὴν αἰμόφυρτον αὐτὴν πλατείαν, *Rianza Ducal*, ὅπου ὁ Γραδίνικος ὑπερέβη εἰς ὠμότητα, καὶ αὐτοὺς τοὺς δημίους, ὅχλος μεμισθωμένος ἐκραύγασε ματωδῶς· « Ζήτω ὁ κύριος ἡμῶν Δούξ, εὐεργέτης τῆς πατρίδος! »

Ἐλείπεν εἰς μόνος εἰς τὴν πομπήν. Ἡ τούτου ἀπουσία, ἕως ἐκ τῆς ἀποβάσεως σημαιωθεῖσα, ἐδόλωσεν ὀπωπὸν τοῦ δουκικοῦ προσώπου τὴν εὐδίαν. Ἦν δ' οὗτος ὁ μέγας καὶ πολὺς Ἀλέξιος.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Γραδίνικος, ὑποκλύπτων τοὺς συλληφθέντας ἐνδοιασμοὺς, ἐπισκέπτεται κατ' οἶκον τὸν Καλλέργην, προσποιηθέντα ἀρρώστιον. « Οἶμοι, περιπόητε, τί ἐπαθες, τί σοι κακὸν συνέβη; » ἠρώτησεν ὁ Δούξ τεταραγμένος, ἰδὼν τὸν φίλον καὶ συστρατιώτην αὐτοῦ μελανιμογούντα, σκυθρωπὸν, καὶ ἄκαρτον τὴν γενειάδα εἰς σημεῖον πένθους ἀφίσαντα. — « Δὲν πενθηροῦ μόνος ἐγώ, ἀπάντησε τραχέως ὁ Ἀλέξιος, πενθεῖ μετ' ἐμοῦ ἡ νῆσος ὅλη. » — « Ἐνδέχεται, » ὑπέλαβεν ὁ Δούξ, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον συνταρακτόμενος· « ἀλλ' οὐδεὶς κάλλιον σοῦ γινώσκει, ὅτι αἰτία τοῦ ὑποτιθεμένου τοῦτου πένθους ἐγένετο οἰκοθεν ἡ νῆσος αὐτή. » — « Ὁχι, ὄχι, μυριάκις ὄχι! » ἐξεβόησεν ὁ Καλλέργης τότε μετ' ὀργῆς, καὶ ἐκ τῆς κλίνης ἀνασκιρτῶν, αἰτίαι τοῦ πένθους δὲν εἶναι αἱ χῆραι καὶ τὰ ὄρφανὰ τῶν ἀπείρων θυμάτων σου, οὐδὲ αἱ τασαῦται ἐγκαταλειμμένοι οἰκογένειαι, τὰς ὁποίας σῶζω μετὸν ἄρτον μου ἐγώ. Αἰτίας σὺ αὐτός, ὁ δὲ ἐκθέσεων διεστραμμένων ἀπατήσας τὴν Γερουσίαν, καὶ εἰς ὁδὸν ἀπιστίας ἀγαγὼν αὐτήν! Σὺ, ὁ παρσότης τὴν νίκην ἀλυσιτελῆ, καὶ ἀναπάρεικτον συμβουλεύσας τὴν λειτουργίαν τοῦ ξίφους καὶ τῆς ἀγρόνης, ὅπως ἀξιώθῃς σωτῆρος ὄνομα! Ἀλλ' ἐρχεται καὶ ἡμέρα κρίσεως. Ἡγεμὼν τοὺς ὄρκους παρὰβιάσας, ἀνάξιος ἀποβαίνει τῆς ἡγεμονίας· κυβέρνησις τὰς ὑποσχέσεις ἀθετοῦσα, ἐμπαίζει καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν! » — Ἡ συνέντευξις διεκόπη, ὁ δὲ Δούξ ἀπῆλθεν ἐμβρόντητος. Καὶ αὐθήμερον γράψας πρὸς τὴν Γερουσίαν, ἀνέφερε τὰ τοῦ Καλλέργου, καὶ τὴν ἀποστασίαν ὑπέδειξεν ἐπικειμένην.

Ὀλίγον ἔπειτα ὁ Γραδίνικος ἀπεβίον διὰ θανάτου μὴ ἐξαιρουντος πᾶσαν ὑπόψιν. Ὁ δὲ τούτου διάδοχος Ἰάκωβος Δάνδολος (ΛΔ.) ἔσπευσε νὰ διαγγεῖλῃ τῇ Ἑνετικῇ Συγκλήτῳ, ὅτι ὁ πολλὰ δυνάμενος Ἀλέξιος, αὐτὸς ὃν ἡ Δημοκρατία τοσούτον ἐτίμησε καὶ ἐπλουτοδότησε, περιήρχετο τὴν χώραν παρακινῶν τοὺς κατοίκους εἰς ἀνταρσίαν. « Κατάσχες τὸν δόλιον ἀπροόπτως καὶ ἀμέσως, » ἀπεκρίνατο ἡ Σύγκλητος, « ἀπόστειλον δὲ αὐτὸν ἐνταῦθα,

ὥπως λάβῃ τὰ ἐπὶ χεῖρα τῆς κουρότητός του. Σύλ-
λαβς δὲ συγχρόνως καὶ πάντας ὅσους νομίστης ἐταί-
ρους καὶ συνωμότες του. » Ἐπιτακτικὸν μὲν ἦτο τὸ
πρόσταγμα, δυσοικονόμητον ὁμως. Ἄν ὁ Δοῦξ ἐνῆρ-
γῃ αὐτὸ διὰ μιᾶς, ἢ ἐν γίνετο πάλιν ἀνάστατος ἡ
νῆσος; Ὁ εὐμήχανος Καλλέργης εἶχε διοργανώσει
καὶ προετοιμάσει τὰ πάντα εἰς ἐπανάστασιν, ὥστε
ἡ κατάσχεσις τοῦ ἀνίχνυρος ἤθελεν ἀποβῇ πρὸς ἀ-
ναγκάσι τῆς ἐκρήξεως. Ἀμυνταλαντεύθη λοιπὸν
ὁ Δοῦξ. Ἐν τοσούτῳ, εἰδοποιήθει ὁ Καλλέργης παρὰ
τινος θεραπαίνης περὶ τοῦ διατάγματος, ἀποδι-
δράσκει νύκτωρ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Χορτάτσου, συγ-
γενοῦς τῶν περικλεῶν ἐξορίστων, καὶ μετὰ τριῶν
ἐτέρων συνωμοτῶν· μεταβὰς δὲ εἰς Κνωσσόν, ἐρ-
χεται εἰς Λασιθίον, ὅπου μετὰ μικρὸν συντυγχά-
νουσιν ἐξ ἄλλων ὁδῶν πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογε-
νείας του, συνοδευόμενα ὑπὸ πολλῶν συμφρόνων ὀ-
πλαρχηγῶν. Ἐκεῖ, πολέμιος τῶν φίλων του κηρυτ-
τόμενος, αἶρει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν
ἀπεριγράπτῳ τοῦ πλήθους ἐνθουσιασμῳ, ἐν μέσῳ
ἐπευφημιῶν καὶ χαιρετισμῶν, εἰς τὰς πέριξ κο-
λάδας βορυδιῶδως ἀντικροτούντων. Μυρίαι φωναὶ
ὑψήθησαν τὸν Μέγαρον ἄρχοντα, ἀναβοήσασαι· « *Εὐ-
λογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου!* »

Ἦτο δὲ ἡ σημαία αὕτη τοῦ Καλλέργου; Ἦτο
τάχα ὁ αὐτοκρατορικὸς αἶστος τῶν Χορτατσῶν, οὗ
χάριν καὶ τις ἀνεψιὸς τούτων συνεξήρχετο εἰς τὸν
ἀγῶνα, ἢ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Τίτου, πάτρωνος τῆς
νῆσου, εἰκὼν ἀνιπτομένη τὴν αὐτόνομον Κρητικὴν
πολιτείαν; Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐδίδωκεν ὁ Καλλέργης
τὴν μετὰ τῆς αὐτοκρατορίας ἔνωσιν τῆς πατρίδος
του, καὶ λοιπὸν ἀδιαλλάκτως ἀντεμάχετο τὴν Ἑνε-
τικὴν Δημοκρατίαν, ἢ ἀπλῶς ἀντεπολιτεύετο πρὸς
τοὺς Δούκας τοῦ Χάνδακος, πρόθυμος εἰς συμφιλίω-
σιν, ἅμα ὡς ἤθελε λάβει τὴν ἀποχρῶσαν ἱκανοποίη-
σιν;— Ἀδελφα ταῦτα. Οὐδὲν ἀκριβές περὶ τούτου
μαρτυροῦσιν οἱ χρονογράφοι· ἀλλ' ὅσον οὕτω τὰ
πράγματα θέλουσιν ἐξηγηθῇ ἀφ' ἐαυτῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Χάνδαξ διέκειτο εἰς ἄκραν κίνησιν.
εἰς ἡ φήμη τῆς ἀποδράσεως τοῦ Καλλέργου καὶ
τῶν συνεταίρων αὐτοῦ διεθρυλλήθη, ὥχρος, κεραυ-
νόβλητος ἔμεινεν ὁ Δοῦξ, ὑπεύθυνος ὢν πρὸς τὴν
Γερουσίαν, ἔνεκα τῆς ἐπινόηθείσης ἀναβολῆς. Διό,
συμβούλιον κροτήσας ἐτειγόντως, ἐνοχὸν ἐσχάτης
προδοσίας ἐν τυμπάνοις ἐκήρυξε τὸν Ἀλέξιον, καὶ
τὴν μὲν περιουσίαν του διὰ ψεφίσματος ἐδήμευσεν,
αὐτὸν δὲ ζῶντα ἢ νεκρὸν ἐποίησεν ὠνητὸν ἀντὶ χι-
λίων δουράτων, καὶ εἰς θάνατον καταδίκασε τοὺς
δυναμένους καὶ μὴ θέλοντας νὰ παρδώσωσιν αὐ-
τόν. Εἰς τοῦτο δὲ μὴ ἀρκεσθεῖς, συνήθροισεν ὡς εἶχε
τάχος τὰς περατυχοῦσας δυνάμεις, καὶ αὐτοπρο-
σώπως εἰς τὰς παρακειμένας κώμας ἐξελθὼν, ὅσους
εὗρε προεστωτας, ἱερεῖς, ἡγουμένους, πάντας συνέ-
λαβε, καὶ φύρδην ἐνέβαλεν ὡς ὁμήρους εἰς φυ-
λακὴν. Ἡ πράξις αὕτη ἐπιπαρώξυνε τοὺς χωρι-
χοὺς· ὅθεν μείζων προέκυψεν ὁ ὄργασμός. Ἡ μὲν
φρουρὰ καὶ τὰ φρούρια τοῦ Χάνδακος παρεσκευά-
ζοντο εἰς πόλεμον νέον καὶ ἀπροσδ-όριστον, οἱ δὲ

πολίται, τὰς ἐπικειμένας φοβούμενοι περιπλοκάς,
καὶ προβλέποντες ἄρעκτον τὴν μνησικακίαν τῶν
Ἑνετῶν, ἐδραπέτευον ὡς ἠδύναντο πανοικεῖ, οἱ μὲν
εἰς τὰ πορρώτερα τῆς νήσου μέρη, οἱ δὲ πρὸς τὴν
γειτνιαζούσαν Πελοπόννησον. Προέτρεπον αὐτοὺς
εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀνάγκην φῆμαι ἀπαίσιαι
περὶ σφαγῆς ἀθρόων τῶν ἀπίστων Γραικῶν· ἦν δὲ
πραγματικῶς ὁ αἰὼν ἐκεῖνος ἡ ἐποχὴ τῶν *Σικελι-
κῶν ἐσπερινῶν*. Ὅθεν, οἱ περὶ τὴν φυγὴν καθυστα-
ρήσαντες ἀντὶ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων ἡγό-
ρασαν τὴν ἄδειαν τῆς ἀποδημίσεως παρ' αὐτῶν
τῶν διαδοσάντων τοιαύτας φήμας ἀξιωματικῶν.
Μετ' ὀλίγον ὁ πλῆθυσμός τοῦ Χάνδακος οὕτως ἡ-
ραιώθη, ὥστε, πλὴν ὀλίγων ἰθαγενῶν, φανερώς προσ-
κεκολλημένων τοῖς Ἑνετοῖς, καὶ διὰ τοῦτο φοβου-
μένων τὴν τῶν ὁμογενῶν δυσμένειαν, ἡ πόλις κα-
τακράτος ἐξεκινώθη. Εὐάριθμοι αἱ καπνίζουσαι κά-
μιννοι, αἱ θύραι πεφραγμέναι, αἱ ἐκκλησίαι κεκλει-
σμέναι, ὁ δὲ βηματισμός τῶν περιπόλων ἀντήχησε
κατὰ τὰς ἡρημωμένας ὁδοὺς, ὡς εἰς πόλιν ἐκ λειπο-
θυμίας νενεκρωμένην.

Ἀντενῆργει ὁ Καλλέργης ἐν τῷ μεταξὺ, καὶ
ἀντενῆργει δραστηριώτατα. Ἀπὸ Λασιθίου μεταβὰς
εἰς τὴν Μεσσαρᾶν, κατέλαβε τὰς ὀχυρωτέρας θέσεις
τοῦ τόπου, καὶ διωργάνωσε σώματα στρατιωτικὰ,
ἀσυγκρίτως τῶν προτέρων τακτικώτερα, ἐξ ὧν τὰ
μὲν ἀπέστειλεν εἰς τὰ κύρια στενὰ τῆς νήσου πρὸς
ἀποκλεισμόν τοῦ ἐχθροῦ, τὰ δὲ ἐξήσκει διὰ τὰς
ἐνδεχομένας πολιορκίας. Πρὸς δὲ τὴν στρατηγικὴν
ἐμπειρίαν συνδυάσας καὶ τὴν ἐν τῷ ποιεῖν ταχύ-
τητα, ἐξέπεμψεν ἀποστόλους ἀπανταχοῦ τῆς νήσου,
προσεχῇ τὴν ἀπελευθέρωσιν προαγγέλλοντας διὰ
χρησμῶν, κομίζοντας δὲ καὶ πατριωτικὰς προ-
κηρύξεις, καὶ ἐφόδια, καὶ χρήματα, ὧν ἔνεκα σύσ-
σωμον ἡγείρεν ἐντὸς ὀλίγου τὸν λαὸν τῆς Κρήτης
εἰς τὰ ὅπλα. Εἷς τινα ἀνέκδοτον χρονογραφίαν
σώζεται μία τῶν προκηρύξεων. « Ἀδελφοὶ Κρήτες,
ἔλεγεν ὁ Καλλέργης ἐν αὐτῇ, ἡγγικεν ἡμέρα ἀπο-
λυτρώσεως· ὅσοι πιστοὶ λάβετε τὸ ξίφος, καὶ δρά-
μετε εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. Ὁμώσωμεν
πάντες μιᾶ ψυχῇ ἢ τῆς Κρήτης τὴν ἐλευθέρωσιν,
ἢ τὸν θάνατον! » (1) — Ἐντεῦθεν ἠθέλομεν πῶς
συμπεράνει τῆς Καλλεργεῖου ἀποστασίας τὸν σκο-
πὸν, ἂν τοὺς λαμπροὺς τούτους λόγους δὲν ἀνῆρουν
τὰ ἐπακόλουθα.

Διὰ τοιούτων προνοημάτων, ἐγκαίρων ἅμα καὶ
δραστηκῶν, ἐκ προοιμίων ἐδειξεν ὁ Καλλέργης πρὸς
τοὺς Ἑνετοὺς τοῦ Χάνδακος οἷα ἡ διαφορὰ ἀναμέ-
σον αὐτοῦ καὶ τῶν προηγουμένως ἐπανεστιακῶν.
Ἀλλὰ καὶ οὐχ ἦττον εὖστοχα τὰ παρεπόμενα. Πρόε-
δρος πληρεξούσιος καὶ ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τῆς συν-
ελεύσεως τῶν προϋχόντων προχειρισθεῖς, ἐξέδωκε
νόμον στρατιωτικόν, εἰς τὴν τότε καθομιλουμένην
Ἑλληνικὴν συντεταγμένον, πρὸς ὁδηγίαν καὶ πει-
θάρχῃσιν τοῦ στρατοῦ· ἐρρύθμισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ

(1) Cronaca Savina, ἐν τῇ Μαρκαντῇ. Τόμ. Ζ'. χειρόγρ. 134
σελ. 17 καὶ ἐφεξῆς.

ἐπὶ τὸ ἀνατολικώτερον διώρισεν ὑπουργούς του τοὺς διασημοτέρους τῶν ὁμογενῶν, τὸν Μελισσηνόν, τὸν Γαβαλάν, τὸν Βλαστόν, τὸν Χαμολέον, τὸν Κορτάτον· ἐδημοσίωσεν διατάξεις εἰς ἐξασφάλισιν τῶν προσωπικῶν καὶ κτηματικῶν δικαιωμάτων ἐκάστης τάξεως· ἐνήργησεν, ἐνὶ λόγῳ, πλείστα ὅσα χρυστὰ βουλευμάτα πρὸς διευθέτησιν τῆς πολιτείας. Ὁ Καλλέργης, ἄριστος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παιδείας ἐκτεταμένης, ὅμως εὐφυῆς, καὶ τὴν Ἰταλίαν παιδιόθεν ἐπισκερθεὶς, ἐσχημάτισεν εὖτε καὶ χεῖρον τὴν ὁρασίνομον αὐτὴν πολιτείαν του καθ' ὁμοίωσιν τῶν δημοκρατουμένων Ἰταλικῶν πολιτειῶν. Ἰτάχα θέλουσί ποτε ἐπαινίδει τὸ φῶς τὰ κυβερνητικά του νομοθετήματα; Δύσκολον. Ἐκ τῶν ἐγγράφων μνημείων τῆς Κρητικῆς ταύτης περιόδου, οὐδὲν ὁ χρόνος καὶ τὸ μῖσος τῶν δεσποτῶν κῆλα βύθησαν. Ἀλλ' ἐὰν χεῖρ βαρβάρου καταστρέφῃ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ἡ ἱστορία ὑπὸ τῆς ὀξυνοίας καὶ τῆς ὀρθοκρισίας βοηθηθεῖσα, πολλάκις ἐπέτυχε νὰ ἐπισκευάσῃ καὶ ἀναστοιχειώσῃ τὰ λείψανα.

Οὕτω προαχθέντα τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, προσέκοψαν θαυμασίως.

Πλὴν τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν παραθαλασσιῶν φρουρίων, ἡ νῆσος ὅλη περιῆλθεν ἐν τάχει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀνταρτῶν. Οὐδαμοῦ ἀπέμεινεν ἶχνος τῆς Ἑνετικῆς κυριαρχίας· πανταχόθεν ἀπεσκορακισμένοι αἱ Ἰταλικαὶ φρουραί, πεπελεκισμένοι οἱ μαρμάρινοι λέοντες τῆς Δημοκρατίας, κατρηγμένα τὰ δουκικὰ θεσπίσματα. Ἀφ' ἑτέρου, τὰ μὲν μεσόγαια τῶν φρουρίων, ὑπὸ Κρητῶν κρατούμενα, ἀπεκώλυσαν τὴν εἰσβολὴν καὶ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ· τὰ δὲ παραθαλάσσια ἤλπιζεν ὁ Καλλέργης νὰ κυριεύσῃ μετὰ τὸ θέρος, ὅτε ἡ ἀστασία τοῦ χειμῶνος ἤθελεν ἐμποδίσαι τοῖς πολιορκηθεσμένοις τὴν ἐκ θαλάσσης προμήθειαν. Διό, καὶ πραξικοπίας μυστικῶς συνέστησεν ἐγκαίρως μετὰ τῶν ἐκεῖ ταγματάρχων τοῦ μικτοῦ στρατοῦ, καὶ τινες τριήρεις ἠγόρασεν εἰς Νάξον, χρησίμους εἰς τὸν σχεδιαζόμενον ἀποκλεισμόν, καὶ τὸν Νικηφόρον Πετροκαλύβην ἀπέστειλεν εἰς Χίον πρὸς ἀγορὰν πολιορκητικῶν σκευῶν. Ἐνεκὰ τούτων, ὁ πόλεμος προεμηνύετο χαλεπός, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἡ δὲ τύχη τῶν Ἑνετῶν ἀπέβαινε μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀκροσφαλῆς.

Ἀπέβαινε δὲ τῆς μετροπόλεως ἡ θέσις τόσῳ μᾶλλον ἀκροσφαλῆς, ὅσῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐμαίνετο ὁ πόλεμος τότε ἀναμέσον αὐτῆς καὶ τῆς Γενούης. Χάριν δὲ τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων, ἅπερ ἀμφοτέρω τὰ φιλονεικούντα μέρη κατεῖχον ἐν Ἀνατολῇ, θέατρον πολέμου ἐγίνετο συνήθως ἡ θάλασσα τῆς Βυζαντινῆς ἐπικρατείας. Οἱ Ἑνετοί, διαπλεύσαντες μετ' ἐξήκοντα τριήρων τὸ Αἰγαῖον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἀγκυροβολήσαντες παρὰ τὸν Βόσπορον, ἀπεβίβασαν ναυτικὸν πλῆθος, καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Περαίαν, προάστειον τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τῶν Γενουητῶν κατεχόμενον, τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ ἄλλως τὴν ἀγανάκτησιν μὴ ἀποσκήψαντος, ἡ δὲ διὰ μεμψιμοιριῶν διπλωματικῶν ἀρχέτυπον τοῦτο τῆς εἰς τὸν αἰῶνά μας ἀδικιολογήτως ὑπὸ

τῶν Ἀγγλῶν ἐπιχειρηθείσης πυρπολήσεως τῆς Κοπηνάκης. Ἡ Περαία ἀνικοδομήθη, καὶ ἔκτοτε ἐγένετο κτῆμα Γενουητικόν, κράτος μικρὸν μὲν, ἀλλ' ἰσχυρόν, ἐν τῷ κράτει τῶν Πηλαιολόγων, ἐπέχον ὡς ἐγγιστα τὴν αὐτὴν ἀξίαν, ἣν ἡ Ἀγγλικὴ πόλις τῶν Γαδεΐρων ἐπέσχεν ὡς πρὸς τὴν Ἰσπανίαν. Οἱ Ἰπᾶτοι τῆς Γενούης, ὀχυρώσαντες τὸ προάστειον, καὶ καταστήσαντες αὐτὸ κλεῖδα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὡς ὀψιμαίτερον ἐγένοντο κλεῖς τοῦ Βοσπόρου τὰ φρούρια εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἠναγκάσθησαν τὰς τύχας τῆς ἐμπορικῆς πολιτείας των νὰ συνδέσωσι πρὸς τὰς τύχας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐξ ἐκ τούτου, ἡ Κωνσταντινούπολις ἔκτα μὲν ἕνα γείτονα καὶ σύμμαχον δυνατόν, ἔκτοτε ὅμως ἀπέθετεν ἐπισήμως πᾶσαν ἐλπίδα ναυτικῆς παλινρθώσεως· τοῦθ' ὅπερ, ὡς ἐκ τῆς τοπογραφικῆς ἀξίας της καὶ ὡς ἐκ τῆς τότε θαλασσοκρατίας τῶν Ἰταλικῶν πολιτειῶν, ἐσήμαινε τὴν ἐταρξιν τοῦ τέλους.

Πρὸς ἐκδίκησιν τῆς ληστρικῆς ἐκείνης πράξεως τῶν Ἑνετῶν, ἐξήκοντα ἐξ τριήρεις Γενουητικαὶ παρέπλεον ἐν τούτοις τὴν Ἀδριατικὴν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δορίου ἐπιζητοῦσαι τὸν στόλον τῶν ἀνθαμιλλῶν. Τῶν ἐναντίων παρὰ τινα νῆσον τῆς Δαλματίας συναντηθέντων, ναυμαχία συγκροτεῖται πεισματώδης καὶ τρομερά, καθ' ἣν τρομερωτάτην ὑφίστανται οἱ δυνάσται τῆς Κρήτης τὴν ἥτιαν καὶ τὴν ταπεινώσιν. Οἱ Ἑνετοὶ κατετροπώθησαν τελείως. Αἱ φλόγες ἠνάλωσαν ἐν βραχεὶ τὸν στόλον αὐτῶν, ὁ δὲ ναύαρχος Σοράντσος, ζήλωμα καὶ σάνις σωτηρίας τῆς ὑπερηφάνου πατρίδος του, αὐτὸς ὁ πρὸς τὴν Γερουσίαν ὑποσχεθεὶς σιδηροδέσμιον νὰ κομίσῃ τὸν Δορίαν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς, αὐτὸς μετ' ἐπτακισχιλίων αἰχμαλώτων ἐκομίσθη χειρόδετος, ὅπως διὰ τῆς παρουσίας του ἐπικασμήσῃ τὴν εἰς Γενοὴν ἐτοιμαζομένην ἐπινίκειον πομπήν. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ αἰσχους, προτιμήσας ὁ ἀνδρεῖος Ἑνετὸς τοῦ βίου τὴν τελευτήν, ἐπεκαλέσατο τὴν βοήθειαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ θανάτου. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποβάσεως κρούσας σφοδρῶς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τὴν κατρηχυμένην κεφαλὴν, καὶ πληγείς καιρίως, ἔπεσε νεκρός. Οὕτως οἱ ἐχθροὶ του ἄλλην δὲν ἔλαβον ἱκανοποίησιν, παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ πτώματός του νεκρώσιμον κωδωνοκρουσίαν.

Οὐδὲν μέγα κακὸν ἀδιάδοχον καὶ μεμονωμένον, λέγει τις παροιμία. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν καὶ δεύτερον ἀτύχημα ἐπισυμβαίνει τοῖς Ἑνετοῖς. Ὁ διάδοχος τοῦ Σοράντσου Βασίλειος, ἐκπλεύσας τῆς Ἀδριατικῆς μετὰ τῶν τριήρων, ὅσας ἐναυπήγησεν ἐσπευσμένως ἡ Δημοκρατία, ἦλθε παρὰ τὴν Καλλιπόλιν εἰς ἀπάντησιν τοῦ στόλου τῶν Γενουητῶν. Ἀλλὰ, τῆς τύχης πάλιν ἐπακολουθήσεως τῷ ἐχθρῷ, νικᾷται κατακράτος, καὶ ἀπόλλυσιν ἐκ τῶν εἰκοσιπέντε αὐτοῦ τριήρων δεκαεὶς αὐτάνδρους. Αἱ ἐπίλοιποι προσέφυγον κακὴν κακῶς, καὶ μένεις Κέρκυραν, αἱ δὲ εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Ἀδρίου, ἐλευθέρους ἀφίσσασαι τοὺς ἐκδικητικούς Γενουήτας νὰ κακοποιήσωσιν, ἢ καὶ νὰ ἰδιοποιηθῶσι τὰς ἐν Ἑλλάδι ἀποικίας τῶν Ἑνετῶν.

Καὶ τῷ ὄντι· μεσοῦντος τοῦ 1293, ἐν Χάνδακι

δ' ἀρμοστεύοντος τοῦ Λαυρέντιου Ἐρμαλάου Ζούστου, ὁ ναύαρχος τῆς Γενούης, ταχυναιτήσας διὰ τοῦ Αἰγαίου, παρεγένετο εἰς Κρήτην, διατεθειμένος εἴτε διὰ βίας, εἴτε διὰ πραξικοπίας ν' ἀποσπάσῃ τὴν ἀποικίαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἐχθροῦ. Τίς ἀρμολιωτέρα εὐκαιρία, ὅπως ἰσχυροποιήσῃ διὰ κτήσεως οὕτως ἐπιζήλου τὴν ἐν Ανατολῇ ὑπερκράτησιν τῆς πολιτείας του! Τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης! Εὖρημα κάλλιστον καὶ χρησιμώτατον! Ἡ Κρήτη, μετὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐληγιζέτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἄλλο Περσὺ καὶ Μαζικόν. Τότε ἡ Κρήτη εἶχε πρὸς τὴν Ἑνετίαν, ὡς σήμερον ἔχουσιν ἡ Μελίτη καὶ ἡ Κέρκυρα πρὸς τὴν θαλασσοκράτορα Ἀγγλίαν, πλὴν τῆς παραγωγικῆς ἀξίας, ἥτις ἦτο ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα τῶν ὀνομαζομένων τούτων Βρεταννικῶν ἀποικιῶν. Ὁ ναύαρχος ἤρξατο τῆς ἐργασίας, ποιήσας ἀπόβασιν εἰς τὰ παράλια τῆς Κυδωνίας, πυρπολήσας τὰ προάστια τῶν Χανίων, εἴτα δὲ καὶ αὐτοσχεδίως κυριεύσας τὴν πόλιν ταύτην, ἐνθα στενούμενοι διόμενον, ἄλλως τε, οἱ τῆς Ἑνετικῆς φρουρᾶς. Ἡ νίκη ἐπανηγυρίσθη φαιδρῶς, ὡς προαγγέλλουσα αἰσιώτερα τὰ μέλλοντα κατορθώματα. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον τοῦτο τῆς ἐπιτυχίας σύμβολον ἐπήγαγε καὶ πολλὰς φροντίδας. Ὅπως ἠδύναντο οἱ νικηταὶ νὰ καθυποτάξωσι τὴν λοιπὴν νῆσον, μὴ συνεννοούμενοι καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐντοπίων; Ἐγίνωσκον ὅτι, πλὴν τινῶν φρουρίων, τὰ πάντα ἦσαν εἰς χεῖρας ἀναρπῶν. Ἀνάγκη, λοιπόν, νὰ φιλοφρονηθῶσιν οἱ κάτοικοι, νὰ ὑπαχθῶσι διὰ κολακευτικῶν ὑποσχέσεων οἱ ἀρχηγοὶ εἰς συμμαχίαν κατὰ τοῦ καινοῦ ἐχθροῦ, τῆς δὲ κατακτήσεως ἀπαῖ συμπληρωθείσης, ἡ ἀγχόνη καὶ τὸ πῦρ ἤθελον ἐκκαθάρῃ τοὺς μεταξὺ δυνατοῦ καὶ ἀδυνάτου λογαριασμούς. Ζίφας, χρυσός, καὶ πανουργία, ἰδοὺ τὸ σύνθημα τῆς τότε πολιτικῆς!

Τοιοῦτο συλλαβόντες σχέδιον οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑνετίας, ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Καλλέργην καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς πρεσβείαν, ἀδελφθεῖσαν ὑπὸ τινος ἀρχοντος τῶν Χανίων. Οἱ πρέσβεις ἔφερον καὶ δῶρα μεθ' ἐαυτῶν, πρὸς μὲν τὸν ἀρχιστράτηγον ζίφη καὶ μαχίρας, καὶ πελέκεις, καὶ ἕτερα ὅπλα Λομβαρδικῆς κατασκευῆς, πρὸς δὲ τοὺς ὑποστρατήγους σκεῆη ποικίλα, καὶ ὑφάσματα σερικὰ τῆς Γενούης. Τῶν δὲ δώρων ἀπονεμηθέντων, εἰήτησαν οἱ ἀπεσταλμένοι συνέντευξιν εἰς τόπον ἀόριστον, καθ' ἣν ἀφ' ἐνὸς μὲν ὁ πορθητὴς τῶν Χανίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Καλλέργης μετὰ πάντε ἐκ τῶν προκρίτων του στρατηγῶν, ὀνομαστί σημειομένων, ἤθελον συζητήσει καὶ ἐκ συμφώνου προσδιορίσει τὰ συντελεστικώτερα πρὸς πλήρη τῆς Κρήτης ἀπελευθέρωσιν. Ἡ ἀποστολὴ προὔξενε, ὡς εἰκόσ ἦν, χρόν μετ' ἄλλῃ ἐν τῷ στρατοπέδῳ διὸ οἱ πρέσβεις ἔτυχον εὐμενεστάτης τῆς ὑπαδεξιώσεως πρὸς τὸν ἀρχηγὸν καὶ ὑπαρχηγὸν. Ἀλλ' ὁ Καλλέργης, τὰ ἐκ τοιαύτης προτάσεως ἐνδεχόμενα ἀκάνδιστα φανθείς, ἡ δόλον ὑποπτέρας, ἡ σκοποὺς ἄλλους, ἀγνώστους πρὸς ὧραν, συλλαβὼν, ἀπεποιήθη νὰ συντύχῃ τῷ ναυάρχῳ ἐν συναδίᾳ πάντε συναδέλφων ἤθελε δὲ μόνος, μόνωτατος καὶ ἀμάρτυρος τὰ πεπραγεμένα

νὰ συνδιαπραγματευθῇ. Ἡ ἐπιθυμία του αὐτὴ ἐτάραξε Κρήτας ἅμα καὶ Γενουήτας. Ἐπίμονος ὁ μὲν τὸ ἦθος, καὶ πειστικὸς τὴν γλώσσαν ὢν, ἐνέκησεν ἐπὶ τέλους εἰς τοῦτο μεταχειρισθεῖς καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Κυδωνίας (Cydoniensis) Εὐσταθίον· ὥστε ἡ μοναρχὴς ἀναμέσων αὐτοῦ καὶ τοῦ ναυάρχου συνέντευξις, προσδιορίσθη εἰς τινα Μονὴν παρὰ τὰ Χανία.

Ἀναφέρει σύγχρονός τις χρονογράφος, διαγινόμενος τὰ τότε Γενουητικά (†), ὅτι προτείνας ὁ νικητὴς τῶν Ἑνετῶν πρὸς τὸν Καλλέργην τὴν ἐκ Κρήτης παντελῆ ἔξωσιν τοῦ καινοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐπὶ σκοπῷ τοιούτοι ἀπειτήσας τὴν ἀσπλουν συνερρίαν τῶν κατοίκων, ἐπακλήσατο τὴν μαρτυρίαν τῆς Θεότητος, ὅτι τοῦτο ἡ Αὐθεντεία (Sigueia) τῆς πατρίδος του διώκουσα, ἀπλὴν καὶ μόνην ἐπιθυμίαν εἶχε νὰ ἐκνευρίσῃ τὴν ναυτικὴν τῆς ἐφαμύλλου Ἑνετίας ὑπεροχὴν, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ διάδοχος τῆς δυναστείας τῆς εἰς τὰς χώρας, ὅσας ἠθελον ἀπκλλάξῃ τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ. Καὶ πρὸς ἐπιθεσθῆναι τῆς ὀμολογουμένης ἀφιλοκαρδείας, (προστίθουσιν ὁ ὑπομνηματιστής), προὔπασχθη τῷ Καλλέργῃ τὴν διαδοχικὴν ἡγεμονίαν τῆς νήσου, εἰ οὗτος διετίθετο νὰ συμπράξῃ καὶ πανσθενεῖ νὰ βοηθήσῃ τὴν Αὐθεντείαν εἰς τὴν περισπούδαστον ἀπέξωσιν. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀπέτυχεν ἡ μεγάλη πρότασις. Ὁ Καλλέργης, καὶ τοι σπουδάρχης καὶ φιλόδοξος, καὶ τοι ἐπιγνόμενος ἐπὶ τῇ νομιζομένῃ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοκράτορος Φωκᾶ καταγωγῇ, δὲν ἐσχηκνεύθη ὑπὸ τοιούτου θελατικοῦ δελεασμοῦ. Εἴτε προτιμότεραν κρίνας τὴν ἀντίστασιν τοῦ Ἑνετοῦ, ἐξησθενημένου ἤδη, τεταπεινωμένου ὄντος, καὶ κατὰ γνώμην του πνέοντος τὰ λοιπὰ, παρὰ τὴν προστασίαν, εἰρή καὶ τὴν δεσποταίαν, συμμαχου, ἐπιφόδου ἤδη γενομένου καὶ κραταιοῦ, εἴτε εἰς μόνην θαρρήσας τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν, εἴτε παρασκευαζόμενος εἰς τὴν εἰρήνην, ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὰ προταθέντα. — α Ἀσύμφορος, ἀπήκνησε, καὶ ἀναξιοπρεπὴς ἐνταυτῷ ἡ τοιαύτη συμμαχία. Τὸ κατ' ἐμὲ, καὶ μὲν κακῶς ἐπὶ τοῦ νῦν διαίκεμαι πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, τοῦθ' ὅπερ Λυπηρὸν ἔτυχε καὶ δεινότερον· ἀλλ' ὅμως, εἰ κατὰ θάλατταν ἠδυνάμην, ὦ Γενουῆται, ὅσον δύναμαι εἰς τὰ ὄρη τῆς πατρίδος μου, ὀξυτομοῦ ἂν εἶην καὶ καταστρεπτικὴ φοιμαλία καθ' ὑμῶν. » Ὑπὸ τοιαύτης παρόρησις ἐκπλαγείς ὁ Γενουήτης, α ἔννοῶ, ὑπέλαθε, λαλῶν καὶ πράττειν ὡς Γραικός· ἀφ' οὗ οὐδ' ἔνετο ὁ θάλας, οὐδὲ Γενουήτας, ὑπηρεταῖς λοιπὸν τοῖς μηχανορραφήμασι τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ μάθε ὅτι ὀνειροπολεῖς τραγελάφους καὶ φαντάσματα· ἀκατόρθωτον τὸ σχέδιόν σου! — α Στάλλεις νομίζων με βυζαντινόν, ἀνταπεκρίθη ὁ Καλλέργης μετὰ ζωρότητος. Δὲν ἀγνοῶ τὸ πολυβρύλλητον ἀπόφθεγμα τοῦ Τορβίκου. Ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ εἰσῆλθε νικητὴς διὰ τῆς χρυσεῆς

(†) Codex Ambrosianus de Januensis, in Cr. Saec. T. 2. p. 288.

Πύλῃς εἰς Κωνσταντινούπολιν, πολλὰς ἑορτάς, καὶ λιτανείας, καὶ φωταφίαις ἐτέλεσαν διὰ τὴν εὐτυχὲς συμβάν οἱ ἀπανταχοῦ Γραικοί. Ἐτελέσθησαν λαμπραὶ πανηγύρεις καὶ εἰς Θέβαν. Ἀλλ' ἐνῶ ἐν Ἀδριανουπόλει ἔχαιρον, ἠγαλλιῶντο, συνευθύνον πάντες οἱ κάτοικοι, ὁ ἀγδοκοντούτης εὐπατρίδης Θεόδωρος Τορβίκης παρεδίδοτο εἰς θρήνον. «Πῶς, πάντων συνευφραϊνομένων, σὺ μόνος κλαίεις;» ἠρώτησαν οἱ περιεστώτες τὸν κλινῆρη γέροντα. — «Κλαίω, ἀπήντησεν οὗτος, διότι εἰς τὸ κατόρθωμα αὐτῶν τῶν Γραικῶν πρεβλέπω τοῦ γένους ὅλου τὴν δυστυχίαν. Ἐγὼ συνῆψα πάντας ἡμᾶς εἰς ἐνότητά ἀδιαχώριστον, εἰς κοινὴν φιλοπατρίαν, εἰς ἐθνικὴν δραστηριότητα, εἰς συναγωνισμόν κατὰ τοσούτων πολεμίων; Ἡ κοινὴ καὶ ἴση πρὸς πάντας συμφορὰ. Ἀλλ' οἴμοι, τ' ἀγαθὰ ταῦτα θέλουσιν ὅσον οὐπω παρέλθῃ! Ὑπέρμαχοι τοῦ γένους, στρατηγοί, πολιτικοί, πεπαιδευμένοι, εὐπατρίδαι, ὅσοι μέχρι τοῦ νῦν αὐταπαρνήτως ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας συνεγωνίσθησαν, πάντες θέλουσι συρρέουσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα ταχέως ἡ ματαία πολυτέλεια τῆς Αὐλῆς, αἱ τρυφαί, ἡ βασιλικὴ διαφθορά, τὸ πνεῦμα τῆς ἰδιοτελείας θέλουσιν ὀρύξει λάκκον βαθύν ἀναμέσον αὐτῶν καὶ τοῦ ἐπιλοίπου γένους τῶν Γραικῶν. Ἰδοὺ διατί κλαίω, προσέθηκεν ὁ γέρον· κλαίω, διότι ὑπὸ τὸν θρόνον αὐτὸν τοῦ Μιχαὴλ βλέπω κεχρηνάτα τὸν τάφον, ὅστις θέλει καταδροχθῆσαι τὰς ἐλπίδας γενεῶν πολλῶν. » Ἐκ τούτου, εἶπε περαινὼν ὁ Καλλέργης, κρίνον ἐὰν ἀγαπῶ καὶ προτιμῶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. » — Τοιαύτης, ἡ ἄλλης τινος ἀπαντήσεως δοθείσης, αἱ διαπραγματεύσεις ἔληξαν ἀτελεσπρήτοι.

Ἀλλ' ἐντεῦθεν, οἴμοι, ῥοπή ἐπέρχεται κατωφερής! Ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ Κρητικὰ κλίνουσι, παρακμάζουσιν.

Ἡ λύσις, ἣν αὐθαίρετως καὶ αὐτεπαγγέλτως ἐπῆνεγκεν ὁ Ἀλέξιος εἰς τὸ πρόβλημα, δὲν ἐπείσει πάντας ἐξίσου τοὺς ἀρχηγούς καὶ προεστώτας, λαϊκοὺς τε καὶ κληρικοὺς, ὧν τινες τῶν ἀγχίνουστέρων πᾶν ἄλλο εἶδον εἰς τοιαύτην διαγωγὴν, ἢ εἰλικρινοὺς φιλοπατρίας βουλὴν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Καλλέργου ἦσαν βέβαια πολλοί, ἀλλ' ἡ μικροπολιταία του ἐκείνη δὲν ἐσπερείτο καί τινος ἀντιπολιτεύσεως. Οἱ δὲ ἐναντίοι, τῇ ἀπόκρουσιν τῶν προτάσεων ἀποδόσαντες εἰς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς, καὶ δὴ ἀγανακτήσαντες σφόδρα, ἐξερράγησαν εἰς μέμφεις ἀνυποκρίτους. Ὡς δὲ συμβαίνει συνήθως εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, ἡ σπερμολογία διεδόθη βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν ἐναντίων πρὸς αὐτοὺς τοὺς πλείστους τοῦ Καλλέργου, καὶ προβάδην ἀπὸ τούτων εἰς τοὺς πλείστους ἀρχηγούς, ὥστε φάδος προδοσίας κατέλαβε τὰ πνεύματα, καὶ δειλία παρεσέφρησε, καὶ διχόνοια ταχέως διεδέξατο τὴν προτέραν ὁμοφροσύνην. Μυρίαὶ ὅσαι ἀφορμαὶ ὑπονοίας, δυσπιστίας, ἐνετισμοῦ ἀνεφύησαν τότε κατὰ τῆς προηγουμένης καὶ τῆς ἐνεστώσης τοῦ προέδρου διαγωγῆς. Πᾶς ἕκαστος εὐηρεστήθη τότε γυμνάζων τὴν ἰδίαν ὀξύδερκεϊαν εἰς εἴρεσιν νέων λόγων ἀποδοκιμασίας. Οἱ μὲν, τὸ παρελθόν

ἀνασκαλεύσαντες, ἐκήρυξαν αὐτὸν φίλον τοῦ τυράννου δουλοπρεπή, δοῦλον ἐκπεσόντα μὲν τῆς εὐνοίας τοῦ δεσπότη, πρόθυμον δὲ εἰς τὴν δικταλὴν οἱ δὲ, τὰς δικαιολογήσεις του περὶ ἀποκρούσεως τῆς συμμαχίας μυριοτρόπως σχολιάσαντες, προφανεστάτην ἐξήγαγον καὶ ἐτοιμόρροπον τὴν ἐπιβουλὴν. Οὐδ' ἔλειψαν ῥήτορες, εἰς ἐπίματρον κατηγορίας ἀγχόντες τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μαρτυρίαν τῶν Χορτάτων, οἵτινες παρὰ τῶν συγγενῶν προσκληθέντες εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, «Πιστὴν ἀπεκρίθησαν, εἰς τὴν μεταμέλειαν καὶ τὰ φρονήματα τοῦ στρατηγοῦ σας Καλλέργου ἡμεῖς δὲν ἔχομεν. Ὁ ἀπαξ τῆς πατρίδος ἀποστατήσας, καὶ δεύτερον ἀποστατεῖ. Ὁρᾶτε γαῖν κατὰ σαντοῦς, μὴ ἡ ἀστασία καὶ ἡ πλεονεξία τοῦ Μεγάλου Ἀρχοντος ἐπισύρῃ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν νῆσον ὅλην εἰς δουλείαν ἀνιξαγόραστον!»

Εὐέξαπτος ὁ νοὺς τοῦ Ἑλλήνος, καὶ πρὸς τὴν διχόνοιαν ἀνέκαθεν ἐπικατάφορος. Πάντες μὲν ἐσμέν φιλοπατρίδες, ἀλλ' ἐν τῇ πρακτικῇ τῆς φιλοπατρίας ἐφαρμογῇ συχνάκις ἀσυνφωνοῦμεν καὶ διχοστατοῦμεν. Ἐλάττωμα κληρονομικόν, φεῦ, πολλὰς, καὶ μακρὰς ἐπαγαγὼν συμφορὰς εἰς τὸ γένος μας! Ἀπὸ τῆς διχονοίας ταύτης ὠφελήθησαν καὶ Μακεδόνες, καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ Ἕνετοί, καὶ Γάλλοι, καὶ Ὀθωμανοί, καὶ ὅσοι ἄλλεπαλλήλως τὴν χώραν μας ὑπεδούλωσαν, ἡ τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνάς μας ἐξέτρεψαν τῆς ἐξ ἀρχῆς διαχαρχθείσης ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ μελέτη τῆς πατρίδος ἱστορίας καθίσταται διδάγμα ἐπωφελέστατον, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο παιδευτικόν πρὸς τὸν πολίτην τοῦ σήμερον οἰκοδομουμένου Πανελληνίου. Πειθόμενος ἐκ τῆς παλιν-οψίας τοῦ παρελθόντος ὁ Ἕλλην τοῦ παρόντος χρόνου, ὅτι ἐκ τῆς ἐμφυλίου ἐριδος προῆλθον κατὰ καιροῦς τὰ πλείστα καὶ μέγιστα τῶν δυστυχημάτων μας, θέλει καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν εἰς τὴν τῆς ὀλαθριωτάτης μάστιγος ἀπαλλαγὴν. Ἄλλως, οὐδὲ λίθον ἀκρογωνιαῖον θέλει ποτὲ ἐμπεδώσει στερεόν, οὐδὲ οἶκον ἀκλόνητον καὶ πολυχρόνιον οἰκοδομήσει.

Οὕτω τῶν πραγμάτων ἔχοντων, τί ὤφειλαν οἱ Κρήτες νὰ πράξωσιν; Ὀφείλον ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ στερεωτέρους εἶναι νὰ ἐπισφίγγωσι τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης τοὺς δεσμούς. Καὶ εἰ μὲν μετὰ ἀνάκρισιν ἀπαθῆ ἐπεγίγνωσκον ἀδελφόν, ἀδελφὴν, πατριωτικὴν τὴν διαγωγὴν τοῦ Καλλέργου, νὰ συνυποστηρίξωσι πάντες ὁμοφύχως τὰς πράξεις του· εἰδὲ μὴ, νὰ καταλύσωσι τὴν ἀρχὴν του, καὶ ἄλλον τινὰ πατριωτικώτερον, ἄλλον εἰλικρινέστερον στρατηγὸν νὰ καταστήσωσιν ἀντ' αὐτοῦ. Ἄρα ἐσπερείτο ἡ νῆσος ἀνδρῶν τιμίων, περὶ τὸν πόλεμον δοκίμων; Ὁ Γεώργιος Χορτάτης, πολίτης συνετός, ὅσον μεγάλθυμος, ἤθελε, πιθανῶς κατὰ τὰς εὐχὰς αὐτῶν, ὠφελῆθαι καὶ ἀπὸ τοῦ Γενουητικοῦ πολέμου, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπαλλήλων ἀτυχημάτων τῶν Ἑνετῶν.

Κατὰ δυστυχίαν, ἐπεκράτησεν ἀβουλία, ζημιώδης ἐνδοιασμός, χρονοτριβή, τὸ δὲ χεῖρον, εἰσέδυσαν προσωπικαὶ ζηλοτυπίαί, καὶ μικροφιλοτιμῖαι. Οἱ

γενουκτίζοντες ὠνείδισαν τοὺς καλλεργίζοντας ἐπὶ ἐνετισμῷ, οὗτοι δὲ περὶ τροπάδην ὠνείδισαν τοὺς ἐναντίους ἐπὶ δωροληψίᾳ καὶ διαφθορᾷ. Πάθη ῥα γαῖα κατερράγησαν, καὶ διαπληκτισμοὶ συνετάραξαν τὰς συνεντεύξεις, καὶ σχίσματα παντοῖα τὴν προτέραν ἐνότητα διέσχισαν, ὥστε νέα στάσις ἀνέκυψεν ἐν τῇ στάσει, καὶ ὑποδιαίρεσις εἰς τὴν διαίρεσιν. Ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ διαγωγή τοῦ Καλλέργου ἀπέβησαν θέμα γενικῆς καταπορέας. Ἀλλ' ἐνῷ συνεφώνουν οἱ πλείστοι περὶ τῆς ὑπόπτου καὶ αὐσιτελοῦς παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος, ἐνῷ πάντες συνωμολόγουν τὴν ἀνάγκην προνοήματός τινος ἀμέσου καὶ δραστηκοῦ, οὐδεὶς προέτεινε μέσον τι πρόσφορον εἰς θεράπειαν τοῦ κακοῦ, πάντες δὲ ἀλλήλοις δυσεπίσταν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ δυσπιστία, ἡ μέμφεις, αἱ προκῦψαι φιλοτιμίαι διέλυσαν τὴν γοητείαν τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ἀνδρίας τοῦ Καλλέργου. Πέντε μόνοι τῶν ἀρχηγῶν ἀπέμεινον αὐτῷ πιστοί, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεσκήρτησαν, ὁ μὲν ἐντεῦθεν, ὁ δ' ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πέντε τούτων οὐδεὶς ἐκ τῆς τάξεως τῶν χωρικῶν, δύο δὲ καὶ συγγενεῖς Καλλέργαι ἐκ κοινῆς καταγωγῆς, οἱ δὲ τρεῖς ἑτεροὶ, Μελισσηνός, Καδῶσιλος, καὶ Χαμολέος. Εἰς τοὺς ὀλίγους τούτους περιωρίσθησαν τοῦ ἀρχιστρατήγου τὸ κράτος καὶ ἡ ἐπιρροή.

Ἡ διαίρεσις τῆς ἐπαναστατικῆς πολιτείας, αἱ ἐνσκήψαι τρομεραὶ φιλονεικίαι, καὶ ἡ ἐπικειμένη τοῦ κινήματος διάλυσις, ὅθεν ἐξηρτῶντο ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία κατοίκων πολυχρίθμων, ἐρώτισαν τέλος τοὺς ἀποσκήρτησαντας ἀρχηγούς περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ συνέλθωσιν αὐτοὶ εἰς ὁμόνοιαν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας. Καὶ λοιπὸν συνέλευσιν γενικὴν ὁμοφώνως προσδιορίσαντες, σπουδῇ καὶ προτροπῇ Ζηλωτοῦ τινος καθηγουμένου τῆς ἐν Ἱεραπέτρῳ Μονῆς τῆς Φανερωμένης, ἀπεφάσισαν ἕκαστος κατ' ἰδίαν καὶ πάντες συγκεκροτημένως ν' ἀποθέσωσι τοὺς προσωπικοὺς σκοποὺς, ὅπως ἐν ἀπαθείᾳ καὶ κοινωφελείᾳ συσχεθῶσι περὶ τῆς κλυδωνιζομένης πατρίδος. Ἔτυχε Κυριακῇ τῶν Βαλίων ἡ τεταγμένη ἡμέρα τῆς συνελεύσεως. Μετὰ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καθ' ἣν οἱ εὐγενεῖς καὶ χυδαῖοι ἀρχηγοὶ ἀλληλοδιαδόχως μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων κατὰ τάξιν γενεθλίων καὶ ἡλικίας, ὁ ναὸς μεταβλήθη εἰς κοινοβούλιον. Καὶ ἡ μὲν συζήτησις, ὑπὸ τοῦ καθηγουμένου διευθυνθεῖσα, ἤρξατο εὐτακτος, εἰρηνικῇ, ἀξία καὶ τῆς σπουδαίας ὑποθέσεως, καὶ τοῦ ἱεροῦ ἐνθα συνεκροτεῖτο ὀλίγον ὁμως διήρκεσεν ἡ εὐταξία. Προϊούσης τῆς ἐξετάσεως, ὁ λόγος ἐθερμάνθη, ἀπαντήσεις καὶ ἀνταπαντήσεις διέρρηξαν τὸν εἰρηνικὸν διάλογον, ἀμοιβαίαι μομφαὶ προῦκάλεσαν διακοπὰς, αἱ δὲ διακοπαὶ τὸν θόρυβον, ὁ δὲ θόρυβος ὑπεισήγαγε τὴν σύγχυσιν εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς λήξεις. Τῆς ἀταξίας αὐτῷ πάλιν ἀναδοθείσης, πάλιν ἀνεπήδησαν οἱ προσωπικοὶ σκοποὶ, πάλιν, καὶ θρασύτεραι παρὰ τὸ πρὶν, ἐπανορθώθησαν αἱ κομματικαὶ ἀσυμφωνίαι. Μάτην ὁ πρόεδρος, ὑπὸ τῆς πολυκελεύου λεσχομαχίας ἐκκεκωφῶς, ἐβραγχίᾳ τὴν ἡσυχίαν ἐπανακαλῶν ἐν ὀνόματι

τῆς τε πατρίδος, καὶ τῶν περιεστώτων ἀγίων. Οὐδεὶς πλέον ὁ καθήμενος, πάντες ὄρθιοι ἐν τῇ μέσῃ τῆς ἐκκλησίας, συμπεπυκνωμένοι, φρονασκούντες, χειρονομούντες, ἀλλήλους αἰτιώμενοι, ἢ προτείνοντες ἕκαστος ἰδίαν γνώμην. Ἐντεῦθεν μὲν οἱ εὐγενέστεροι τῆς συνελεύσεως, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Πατέραι, οἱ Βλασταί, οἱ Σκορδίλλαι, οἱ Μοσχολέοι προέβηλον ὡς ἔσχατον σωτηρίας τρόπον τὴν ἀνυπερθέτον συμμαχίαν τῶν Γενουκτῶν· ἐκεῖθεν δὲ οἱ χυδαιότεροι, Πεντάκτενοι, Συναδινοί, Πριχοσυρίδαι, Ξυντατρίχαι, Κατανολέοι, καὶ λοιποὶ τῆς ἐξοχῆς ἀρχηγαί, ἐψήφισαν τὴν παλινόρθωσιν τῆς σημαίας τοῦ Ἁγίου Τίτου· ἄλλοι δὲ σποράδην ἐν κραυγαῖς στεντορείαις τὸν θόρυβον συνεπλήρουν μηδ' αὐτοὶ γινώσκοντες τί προέτεινον. Αἱ διενέξεις τοσοῦτον ἐξετραχύνθησαν, ὥστε ἡ ἐθιμοταξία διεσπάρθη, καὶ εὐγενεῖς μετὰ χυδαίων ἀλλήλοις φύρδην μέγδην ἐξυβρίσθησαν, καὶ ἠτχρολογήθησαν. Ἡ δὲ ῥῆξις ἤθελε βεβαίως παρεκβῆ καὶ εἰς ἔργον χειρῶν, χωρὶς τινος ἀπροόπτου συγκυρίας. Ὁ ἔξωθεν ὄχλος, συνταραχθεὶς ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς ὀχλαγωγίας καὶ παραχθῆς, ὀρεχθεὶς δὲ νὰ συμμεθέλῃ καὶ αὐτὸς τῆς φιλονεικίας, ἐκρουσε σποδρῶς τὰς θύρας, ζητήσας τὴν εἴσοδον. Ἀναρίθμητον πλῆθος ἀνδρῶν, γυναικοπαίδων, ἱερέων, κληογέρων εἶχε περὶ τὴν Ἐκκλησίαν συναθροισθῆ· ἐπειδὴ δὲ οὐ λαὸς, ἐκεῖ ταχέως καὶ δημαγωγοί, α Ἀνοίξατε, ἐκραύγαζον ἔξωθεν οἱ ἑταροὶ οὗτοι δημεγέρται, διὰ σφυρῶν καὶ ῥοπαλίων τὰς θύρας τοῦ ναοῦ πατάσσοντες, ἀνοίξατε διαταγῇ τοῦ λαοῦ, ἡ ἡμεῖς ἀνοίγομεν! » Καὶ τὰς κραυγὰς τούτων ἐκ διαλειμάτων διεδέχοντο νῦν μὲν εὐφημισμοὶ πρὸς τοὺς δημαγωγούς, νῦν δὲ βροντωδέσταται ἀνευφημαὶ εἰς τιμὴν τοῦ σιδοῦ βασιλείως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων, Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου. Ἀλλὰ ὡς εἶχον αἱ θύραι ν' ἀνοιχθῶσιν; Οὐδὲ περὶ τούτου συνεφώνουν οἱ ἔγκλειστοι ἀρχηγοί, οἵτινες τὴν ἐρεσχελίαν καταλιπόντες, καὶ εἰς τὸ ἐπεικτικώτερον τῆς ὀχλαγωγίας θέμα περιτραπέντες, οἱ μὲν ἀναγκαίαν, οἱ δ' ἐπικίνδυνον ἔκρινον τοῦ ὄχλου τὴν εἰσβολήν, οἱ μὲν ἐδημοκόπουν, οἱ δ' ἐφοβούντο. Ἡῤῥανεν ἐν τούτοις ἡ ἔξω τύρβη, τὴν εἴσοδον ἀπαιτοῦσα προστακτικῶς ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις, προσάσας τῆς ἡμέρας ἕως δείλης, αἱ ἀναθυμιάσεις τοῦ οἴνου καὶ τῆς συνήθους σκοροδοραγίας τῆς ἐορτῆς, ἀρέθιζαν μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὴν εὐγλωττίαν τῶν δημαγωγῶν, καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ πλῆθους. Αἰφνης ἡ θύρα προωθυμένη, κροτεῖ, πλατυχεῖ, πίπτει, ῥεῦμα δὲ χειμαρρῶδες συρροτοῦ εἰσβάλλει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀλαλάζον, συρίζον, ῥόπαλα ἀναδανούν, καὶ ἐπιδεικτικῶς κατασεῖον τὴν αὐτοκρατορικὴν σημαίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κεκοσμημένην δάφναις καὶ βαταῖς. Διὰ τῆς εἰσβολῆς ταύτης, καὶ μὲν ἡ κλυδωνιζομένη συνέλευσις ἐσώζετο ἀπὸ τῆς ἐπικρεμοῦς γρονθοκοπίας, ἀλλ' ἐκινδύνευε κίνδυνον βαυότερον, τὴν ἀσφυξίαν. Οἱ δειλότεροι τῶν ἀρχηγῶν, ἑντρομοὶ, ἀγανακτοῦντες, ὁρμῶσιν ὁ μὲν πρὸς τὸν νάρθηκα, ὁ δὲ πρὸς τὴν ἀπέναντι θύραν, καὶ ἔξα-

θον ἀνοίγοντες ἀποδιδράσκουσι. Μετ' ὀλίγον, ἑ-
τεροι ἦττον δειλοὶ, ὑπὸ τῆς στοιβάξεως συμπιεζό-
μενοι, ζητοῦσι τὴν σωτηρίαν, ἀκολουθοῦντες τὸ
παράδειγμα τῶν πρώτων. Ἐπτά μόνοι τῶν ἀρχηγῶν
ἐκ τῶν τριάκοντα, οἱ χυδαῖοι καὶ μᾶλλον ἐξηραμένοι,
ἐγκαρτεροῦσι μετὰ τοῦ πλήθους συνευφημοῦντες
τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν, οὗτοι μόνοι διατείνουσι
τὸν λάρυγγα δημοκοποῦντες, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ
τῆς παραχῆς μήτε βλέπομενοι, μήτε ἀκούμενοι.
Μετὰ πολλὰς καὶ μανιώδεις ἀνευφημίας, ὁ ὄχλος,
ὑπὸ τοῦ σημαιοφόρου παρακελευθεὶς, ὤμοσε πίστιν
καὶ ὑποταγὴν αἰώνιαν πρὸς μόνον τὸν Ἀνδρόνικον.
Νομίσας δὲ, ὅτι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεκράτει
ἰσότης δικαιωμάτων καὶ κτημάτων, διὰ τριπλῆς
ἀλλαγῆς ἐχαιρέτισε τῆς ἰσοπολιτείας τὴν εὐοίωνιστον
ἐπίτευξιν, καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ ψηφίσματος, ἡ
σημαία ἐνεπλήσθη ἀπέναντι τοῦ ἑσταυρωμένου, παρὰ
ιερέως εὐλογηθεῖσα καὶ ἱερωθεῖσα. Εἴτα, προσ-
λαβόντες οἱ ἰσοπολῖται ὄσπιν εὖρον δάφνην καὶ
ἐλαίαν ἐν τῷ ναῷ, καὶ τοὺς δημαγωγοὺς ὡς Ὀλυμ-
πιονίκας περιστέψαντες, ἐξῆλθον ἄδοντες μετὰ
βαίων καὶ κλάδων τοῦ Λυτρωτοῦ τὰ νικητήρια, καὶ
ἐπικροτοῦντες τὴν ἐπερχομένην βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν. — Τοιοῦτο ἔλαβε τέλος ἡ ἀντικαταρχική
συνέλευσις τῶν Βαίων. Τὴν ἐπιούσαν, οἱ φρονιμώ-
τεροι τῶν γερόντων ἡρώτων ἑαυτοὺς, ἂν ὄντως ἐ-
λευθερία τοιαύτη ἦτο αἰρετωτέρα καὶ συμφορωτέρα
τῆς ἑνετικῆς τυραννίδος.

Οὕτω, πέντε διάφορα κόμματα διεσπάραξαν τὴν
ἐπανάστασιν· Α', οἱ Καλλεργισταί, τοὺς ὁποίους
ἡ κοινὴ γνώμη διεδείκνυσεν ὡς ἐνετιζοντας· Β', οἱ
Γενουητισταί· Γ', οἱ Βυζαντινοί· Δ', οἱ θέλοντες τὴν
Κρήτην αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον· οἷς δυνάμει καὶ
Ε' νὰ προσθέσωμεν, τὸ τῶν ἰσοπολιτῶν. —
Ταῦτα δὲ πότε; Πότε ἡ πεντακέφαλος ἀναρχία;
καθ' ὃν καιρὸν προέβαινε γιγαντιαίοις βήμασιν ἡ
σιταδεία, ὑπὸ δωδεκαετοῦς ἀγεωργησίας προκλή-
θεῖσα! Καθ' ὃν καιρὸν ὁ λοιμὸς ἐμάστιζε τὰ μεσημ-
βρινὰ τῆς νήσου, ἐπαπειλὼν ὡς ἄγγελος φθορᾶς καὶ
θανάτου τὸν ὅλεθρον ὄλου τοῦ πληθυσμοῦ! ὅτε
οἱ τοῦ Χάνδακος ἑνετοί, πληροφορηθέντες περὶ τῶν
ἐκτραγόντων σχισμμάτων, ἔσπευδον, εἰς πόλεμον παρα-
σκευαζόμενοι, ῥαδιοργοῦντες, καὶ τὴν διαίρεσιν ἐτι
μᾶλλον ἀναρρίπιζοντες, νὰ δώσωσι τέλος εἰς τὴν
ὄνειροκοπίαν τῶν φατριαστῶν!

Ἡρώστευε κατα τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς Χάνδακα
(1294) ὁ Ἀνδρέας Δάνδολος, διοικητὴς νουνεχέ-
στατος ἄμα καὶ ἀνδρείος, εἰς δὲ τὰς ἐπιχειρήσεις
τολμηρὸς, ὅστις, κρίσιμον ἰδὼν τὴν περίστασιν,
ἐπετάχυνε τὰς ἐργασίας. Οὗτος, παραλαβὼν δύο
τάγματα ἐθελοντῶν Πελοποννησίων ἠσκημένα καὶ
δεδοκιμασμένα, στρατεύει ἐν τάχει κατὰ τῶν ἐν
Χανίοις Γενουητῶν, ἀπὸ δὲ τῆς εὐκαιρίας ὠφελοῦμε-
νος, τὴν μὲν πόλιν εὐκόλως ἐπανακτᾷ καὶ τὸν ἐχθρὸν
τρέπει κατακεκομμένον εἰς τὰ πλοῖα, πολλοὺς δὲ
τῶν Γενουητιζόντων Κρητῶν ἐνόπλους ἐκεῖ συλ-
λαβὼν, παραδίδει ἀδικάστους εἰς τὴν ἀγχόνην,
presenti suspendio addixit. Ἐντεῦθεν, προχωρῶν εἰς

τὰ ἐνδότερα τῆς Κυδωνίας, ἄγει καὶ φέρει τὸν
νομόν. Ἡ Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἄλλοτε ἐστία
καὶ τόπος ἐντεύξεως τῶν ἀνταρτῶν, διετέλει εἰσέτι
καὶ ἱκανῶς ἐχυρωμένη, καὶ ὑπὸ μοναχῶν ἀνδρείων
πεφρουρημένη. Ἐνταῦθα ὁ Δάνδολος ἀπαντᾷ ἐναν-
τιώματα, ὅσα δὲν εὗρεν ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Χανίων·
διότι οἱ πολιορκούμενοι, νῦν μὲν τοξοῦντες ἐπιτυ-
χῶς ἀπὸ τῶν θυρίδων, νῦν δὲ λίθους πελώριους ἀνω-
θεν ἐγκαταρρίπτοντες, ποιοῦσι θραῦσιν εἰς τὸ σῶμα
τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἡ θαυμαστὴ τῶν μοναχῶν ἀνδρα-
γαθία ματαιῶς παρατείνεται. Οὐδαμῶς προσερχο-
μένης ἐπικουρίας ἐφ' ὅλας δώδεκα ἡμέρας, ἡ Μονὴ
ἀναγκάζεται νὰ παραδώσῃ τὰ μὲν ὅπλα πρὸς τὸν
χιλίαρχον, τὴν δὲ ἀσφάλειαν τῶν ἐγκατοίκων εἰς
τὸ ἔλεος τοῦ Δουκὸς. Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα ἐπτά
καλογήρων εἰκοσιτέσσαρες κατασφάττανται ἐκ χει-
ρὸς τῶν ταγματάρχων αὐτῶν, μηδενὸς τῶν στρα-
τιωτῶν εὐπειθοῦντος εἰς τὴν παρακέλευσιν τῆς
βρῦάρου κατασφαγῆς. Οἱ ἐπίλοιποι, ξίφεσι καθη-
μαγμένοις κατὰδιωκόμενοι ἀπὸ κελλίου εἰς κελ-
λίον, κύντευθεν εἰς τὴν αὐλὴν, ἀπὸ τῆς κλίμακος
καὶ τῶν παραθύρων ἑαυτοὺς κατακρημνίζοντες,
διαπηδῶντες τὰ πτώματα τῶν σφαγέντων συναδελ-
φῶν, κατορθοῦσι τέλος νὰ ριφθῶσιν ἐντὸς τῆς ἐκ-
κλησίας, ὅπου τὰς στήλας τῆς Ἀγίας Τραπέζης
ἐναγκαλιζόμενοι, βλέμμασιν ἱκετευτικοῖς ἐπικαλοῦν-
ται τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῶν διωκτῶν. Ἡ
ἐπέλευσις τοῦ Δουκὸς ἔσωσεν αὐτοὺς. Συλληφθέντες,
καὶ ἀλληλόδετοι δεσμευθέντες, ἐκομίσθησαν εἰς Χάν-
δακα, ὅπου, ἄλλως τε, λήγουσι τὰ ἔχνη τῆς ὑπάρξεώς
τῶν. — Αὐτὴν δὲ ταύτην περίπου τὴν δραστηριότητα
τοῦ Δανδόλου μιμεῖται ἀκολουθῶς καὶ ὁ διάδοχός
του Ἰάκωβος Θεοπόουλος (Терпoлo), ἑγγονος τοῦ
προεξημένου Δουκὸς (1). Μάχης συναφθείσης παρὰ
τὴν Ἀνώπολιν κατὰ τινων κομματάρχων τῆς δημο-
κρατικῆς μερίδος, ὁ δεύτερος οὗτος Ἀρμοστής ἐξ-
ελθὼν νικητὴς, ἀπαγχονίζει τοὺς ζωγρηθέντας, ἄλ-
λους δὲ συνενόχους παραπέμπει εἰς τὰ κάτεργα.

Τί εἰργάζετο ἐν τοσούτῳ ὁ Καλλέργης; Ποῦ
διέτριβε; Πάντως ἄδῃλα· πέπλος σκεπάζει τὴν
τελευταίαν περιόδον τῆς στρατηγικῆς διαγωγῆς του.
Οὐχ ἦττον ὁμως ἀμυρίβοι παρίστανται κατὰ τὸ
διάστημα τοῦτο οἱ σκοποὶ καὶ ἡ πορεία του. Ὄθεν
καιρὸς καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα μετὰ τῶν τότε ἀντι-
στασιαστῶν του νὰ σημειώσωμεν περιστατικᾶ, οὐ
μικρὸν ἐπιβαρύνοντα τὴν πλάστιγγα τῆς εὐθύνης
του. Ὁ Καλλέργης ἐπὶ τέσσαρας ὅλους ἐνιαυτοὺς
μετὰ τὴν ἐκρηξίν τοῦ σχίσματος ἐξακολουθεῖ κομ-
ματάρχων, ἀποκλήρυκτος καὶ εἰς θάνατον κεκρημένος
ὢν εἰς Χάνδακα, ὁμως οὐδὲν, (γνωστὸν τοῦλάχιστον)
κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπιχειρεῖ. Ὑπόσχεται μὲν πολλὰ
πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς του, καὶ πρὸς τὸν τετραχωμένον
αὐτὸν λαόν, ὃν συνεπέσυρεν εἰς ἀνταρσίαν, ἀλλ' ἐν
τούτοις κόπτει καὶ φανακίζει τὴν χώραν ἀπρακτῶν,
λόγῳ δὲ πολέμου (οὐδαμοῦ πολεμουμένου) διὰ

(1) Ἀναφέρεται ὁ λόγος εἰς μέρος τῆς συγγραφῆς ταύτης
προηγούμενον καὶ ἀδημοσίευτον.

δεινῆς φορολογίας ἐξαντλεῖ τοὺς ἐσχάτους πόρους τῶν χωρικῶν. Ἄρχ δὲν ἔτυχεν ἑκτοτε εὐκαιρία νὰ ἐπαναλάβῃ χρησίμως τὴν ἐπίθεσιν; Ὀλιγόωρσεν ὁμῶς. Τοιοῦτό τι συνέπεσεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας Ἀνδρέου τοῦ Δανδόλου. Ἄν εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὤφειλτο τῆς Ἰταλικῆς ἀλληλομαχίας, κἀντεῖθεν μὲν ἐπάταξε τοὺς Ἑνετοὺς, ἐκεῖθεν δὲ τοὺς Γενουήτας, ἵ δὲν ἤθελεν ἀποδῆ κατὰ τὸ εἶδος κύριος τοῦ φρουρίου τῶν Χανίων; Καὶ τέλος πάντων ἵ τίνος ἕνεκὲν ἐξεῖλε πάντα μάρτυρα ἐκ τῆς διαπραγματεύσεως, καθ' ἣν ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὴν συμμαχίαν τῶν Γενουητῶν; Ἰάχ! ὑπώπτευσεν δόλον εἰς τὰς προτάσεις τῶν περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς νήσου; Ἀλλὰ δόλος δόλον ἀντιμετρεῖ. Ἐπιτρέπεται πρὸς τὸν τιμιώτερον στρατηγὸν ἢ παραβίασις τῶν συνθηκῶν, ὅταν αὐτόφωρος καταληφθῇ ὁ σύμμαχος εἰς ἀπιστίαν. Ὁ δὲ Καλλέργης, συνετῶς φερόμενος, ἠδύνατο, νομίζομεν, καὶ τοὺς Γενουήτας τότε νὰ βοηθήσῃ, τρίτην καὶ δεινότεραν ἀποσκήπτων πληγὴν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑνετῶν ἐν τῇ μεσογείῳ, καὶ τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἰσχυροποιηθεῖσαν ἤδη, ν' ἀποδώσῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, εἰς τοῦτο ἴσως ὑποστηρίζομενος καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἑνετῶν, οἵτινες, ἀπολέσαντες ἅπαξ τὴν ἀποικίαν, οὐδέποτε ἤθελον, ἕνεκα ζήλοτυπίας, ἀνεχθῆ νὰ ἐμπέσῃ αὐτὴ εἰς χεῖρας ἀνταγωνιστῶν.

Λυοῖν θάτερον, λοιπὸν, ἡ ἀσύνητος, ἡ ἀσυνεπὴς καὶ βδελυρὰ ἡ διαγωγὴ τοῦ Καλλέργου, μετὰ τὴν πρώτην δεκαετῇ περίοδον τῆς ἀποστασίας του. Αὐτὸς ἐν γνώσει, ἢ ἐν ἀγνοίᾳ, ὑπεκίνησε πρῶτον μὲν τὰς ὑποψίας, τὴν ἀμοιβαίαν δυσπιστίαν, τὴν δειλίαν, εἴτα δὲ τὰς ἐριδας καὶ τὰ σχίσματα. Τὸ δὲ τέλος τῶν ἀγώνων του προδήλως ἀδοκιμώτερον.

Ἀλληλογραφία μυστικὴ περὶ τὸ 1298 διατρέξασα μεταξὺ τοῦ Δουκὸς Ἰακώβου τοῦ Θαιοπούλου καὶ τοῦ Καλλέργου, καὶ εἰς Ἑνετίαν ὥσπερ εἶδος ἀποσταλείσα, ἀνήγγειλε τῇ Γερουσίᾳ, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τῆς ἀποστασίας εὐδιάθετος ἦτο νὰ συνθηκολογήσῃ, καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ὑποταγὴν. Ἡ Γερουσία, χαριθεῖσα δῆθεν εἰς ἣν ὁ Καλλέργης ἔδωκεν ἀπάντησιν πρὸς τοὺς Γενουήτας, ὅτι ὁπλοδὴ « ἤθελε γίνεαι ὀξύστομος καὶ καταστρεπτικὴ μομφαία κατ' αὐτῶν, ἃν εἶχε κατὰ θάλασσαν, ὅσην εἶχε δύναμιν εἰς τὰ ὄρη τῆς πατρίδος του, » ἀπέστειλε τὸ ἐπόμενον ἔτος 1299 Δούκα Κρήτης τὸν Μιχαὴλ Βιτάλην, ἐπιτετραμμένον νὰ διαπραγματευθῇ ἐπισήμως τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς ἀντάρτας εἰς Χάλδακα. Οὗτος δ' ἀφικόμενος, ἐξέπεμψεν ἐκ περιτροπῆς τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωάννην καὶ Ἀνδρέαν Κορνάρους πρὸς τὸν Καλλέργην, μεταδούς αὐτοῖς πληρὴ τῆς εἰρηνοποιήσεως τὴν ἐντολήν.

Ἡ συνθήκη συνωμολογήθη αὐτοεταί, ὑπεγράφη δὲ μικρὸν μετὰ τὴν ἐγκυκλίαν τοῦ Δουκὸς Βιτάλου. Ἐκ τῆς ἐπομένης ἐκθέσεως ὁ ἀναγνώστης θέλει κρίνει τίνα μᾶλλον ὁ συμβιβασμὸς κατασχύνει, τὸν Ἀλέξιον ἢ τὴν Ἑνετικὴν πολιτείαν. Ὁ Μέγας Ἄρχων ὑποχρεοῦται, ἢ δ' Ἑνετὶς ὑπογράφει.

Ὁ μὲν ἀπαιτεῖ δωρεὰς, πλοῦτον, προνόμια ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν πέντε ἐναπομεινάντων αὐτῷ πιστῶν συνεταίρων, ὁ δὲ Δούξ Ἑνετίας Πέτρος Γραδίνικος, Κύριος τῆς τετάρτης καὶ ἡμισείας μερίδος ἀπάσης τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας, ἀνεξέταστος παραχωρεῖ.

1) « Ἐν ὀνόματι τοῦ Δουκὸς Ἑνετίας, Δαλματίας, α Χροβατίας ὁ Μιχαὴλ Βιτάλης ὑπόσχεται ἀγαθὴν, α καθαρὰν, πιστὴν καὶ ἀδόλον ἄφεισιν πρὸς τὸν α Ἀλέξιον Καλλέργην καὶ τοὺς συνεταίρους του, α παρόντας τε καὶ ἀπόντας, ἐτι δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ α Χορτάτην, καὶ λοιποὺς συναντάρτας ».

2) « Πρῶτον πάντων δίδει καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ α πάνθ' ὅσα τιμάρια κατεῖχε πρὸ τοῦ πολέμου καὶ α τῆς ἀνταρσίας του μετὰ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς α σκευῶν, προσαρτημάτων καὶ δουλοπαροίκων. »

3) « Δίδει δὲ καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ τέσσαρα α ἕτερα στρατιωτικὰ τιμάρια (1) ἀπὸ τοῦ νομοῦ α Στρομβουλῆς (a scalis Strumbulis) πρὸς δυσμὰς α ἄχρι τῆς γῆς Μεσοποτάμου, πλὴν τῶν ἄλλων α ὅσα θελήσῃ νὰ λάβῃ εἰς Πριναγκούλον. »

4) « Ὡςκύντως δίδει καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ ὅσα α ὁ Γεώργιος Χορτάτης κατεῖχεν εἰς Βόλον α (Stimbolo) καὶ Χωριομοναστήρι στρατιωτικὰ α τιμάρια, ἀφ' ὧς ὁμοῦ πρὸς τοὺς πρῶτον κατόχους α αὐτῶν προαποτίσῃ δύο χιλιάδας ὑπερπύρων, ἢ α ὅσον ἐξετιμήθησαν » (2).

5) « Ἐτι δὲ δίδει καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ δύο α ἕτερα στρατιωτικὰ τιμάρια ἀνθ' ἧς ἐξετιμήθησαν α τιμῆς, ἐξ ὧν τὸ μὲν, ληφθὲν εἰς Κίεσσαμον, ἢ α εἰς Ἄρνην (Nagna) δύναται παρ' αὐτοῦ νὰ μετα- α δοθῇ πρὸς οἰονδήποτε τῶν συνανταρτῶν του, τὸ α δὲ, ληφθὲν ὅπουδήποτε τοῦ Πριναγκούλου, θέλει α γίνεαι ἰδιοκτησία του ».

6) « Δίδει αὐτῷ προσέτι καὶ παραχωρεῖ πάντα α ἕτερα στρατιωτικὰ τιμάρια, ληφθησόμενα ἐκ α τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν ἀνταρτῶν (3), α καὶ πρὸς ἄλλους κατ' ἀρέσκειαν ἀπονεμησόμενα, α ὑπὸ τὸν ὅρον ἀποτίσεως ἑκατὸν ὑπερπύρων ἀνὰ α ἑκάστον τιμάριον. Καὶ παρὰ μὲν τοῦ Δημητρίου α Βαλάστρου δὲν θέλει λάβει, ἢ ἐν μόνον' ἐὰν δ' α ἐκλέξῃ, ὡς εἴρηται, τιμάρια εἰς Κίεσσαμον, ἢ α Ἄρνην, αὐτὰ οὔτε ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου, α οὔτε ὑπὸ τῶν κληρονόμων του θελαὺσι κρατηθῇ ».

7) « Ἐπιτρέπεται αὐτῷ καὶ τοῖς κληρονόμοις α αὐτοῦ ν' ἀγοράζωσιν ἐνιαυσίως ἵππους δεκαπέντε α πρὸς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν (4). Ἡ δὲ Λύθεν- α τίς ὑποχρεοῦται νὰ χορηγῇ αὐτοῖς τὸ χρηματικόν

(1) Militias, κτήματα ἱπποτικά, ὧν ὁ κύριος ὤφειλεν ἐν καιρῷ πολέμου νὰ ἐπικουρῇ τὸν ἡγεμόνα διὰ συνδρομῆς ἱππέων καὶ πεζῶν. Ἡ δωρεὰ αὕτη ἐξισοῖ τὸν δωρηθέντα πρὸς τοὺς ἀποίκους εὐγενεῖς τῆς Ἑνετίας.

(2) Ἀντιφύονται ὁπλοδὴ τὰ τιμάρια ταῦτα εἰς περιωπὴν στρατιωτικὴν.

(3) Πιθανῶς ἐκ τῶν ἐναντίων κομμάτων.

(4) Runcius. Ὁρα Ducange Gloss. in voce Runcius.

» ποσόν, ἐὰν τυχόντως εἰς τὸν ἀγορασμὸν δὲν εὐκολύνωνται ».

8.) « Ἐχει δικαίωμα νὰ χορηγῇ στρατιωτικούς » ἵππους καὶ τιμὰς πρὸς ὃν τινα θέλῃ, κατὰ » ἀνωτέρω διατάχην ».

9.) « Δίδει ἐπίσης καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ πάντα » τὰ μοναστήρια τῆς κοινότητος, ὅσα ὑπάρχονταί » εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Στρατοβουλίας, ἐφ' ἣ μι- » σθώσει ἡ κοινότης ἀπελάμβανε πρὸ τῆς ἐκρήξεως » τοῦ νῦν πολέμου. »

10.) « Ὡς πρὸς τὴν Ἐπισκοπὴν τῆς Ἀθηνῆς (A- » thinensis), χρεωδύσης ἐπὶ τοῦ παρόντος, δέχεται, » συμφώνως μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, νὰ διορίζῃ » αὐτῇ ὃν τινα θέλῃ Ἕλληνα Ἐπίσκοπον, τῆς Αὐθεν- » τίας καὶ τῶν Λαϊκῶν μηδόλως ἀναμιζομένων. »

11.) « Καὶ ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκμισθώσῃ ἀντὶ » ὑπερπύρων ἐτησίων τριακοσίων πενήκοντα τὰς » δύο Ἐπισκοπὰς Μυλοποτάμου καὶ Καλαμών (Ca- » lamensis), ἡ Αὐθεντία εἰς τοῦτο συγκατανεύει, » παραχωροῦσα τὴν μίσθωσιν αὐτὴν ἐπὶ πεντα- » τία, ληξάσης τῆς ὁποίας θέλει κατὰ τὸ δοκοῦν » αὐτῇ ἀνακινίσει τὴν μίσθωσιν ἐπὶ ἑτέραν πεν- » τατίαν· ἄλλως, ὁ Καλλέργης, συμφώνως μετὰ » τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τῶν Ἐπισκόπων καὶ Κληρι- » κῶν, θέλει πράξει ὅ, τι θέλει (sicut voluerit), τῆς » Αὐθεντίας καὶ τῶν Λαϊκῶν μηδόλως δυναμένων » ν' ἀναμιχθῶσιν. »

12.) « Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιτρέπονται » οἱ γάμοι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. »

13.) « Ἐλεύθεροι ὁ Καλλέργης καὶ οἱ κληρονό- » μοι του νὰ κατοικῶσιν ἐκτὸς τῶν φρουρίων, ἀρ- » κεῖ μόνον νὰ ἔχωσιν εἰς τὰ φρούρια ἀντιπροσώ- » πους τῶν (1). »

14.) « Δίδει ἔτι καὶ παραχωρεῖ αὐτῷ εἰς » μίσθωσιν πάντα τὰ Σταυροπήγια (Monasteria » omnia Patriarchatus) ἀντὶ τιμῆς ἐτησίας δέκα » ὑπερπύρων, πλὴν τοῦ τιμήματος, ὅπερ ἕκαστον » μοναστήριον ἀπέτιε συνήθως πρὸς τὴν Αὐθεντίαν. »

15.) « Δικτάσσει, ὅπως πάντες οἱ ἀπὸ τῆς συν- » θήκης τοῦ Δουκὸς Μάρκου Δανδόλου ἕως τῆς πρῶ- » τῆς ἡμέρας τῆς ἀνταρσίας ἀπολαύσαντες τῆς προ- » σωπικῆς ἐλευθερίας (Franci), μείνωσιν ἐλεύθε- » ροι· ὅσοι δ' ἕνεκα κωλύματός τινος ἀνωτέρου δὲν » ἀνεκαίνισαν τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀδειαν, οὗτοι νὰ » γίνωνται παρὰ τῆς Αὐθεντίας ἐλεύθεροι, προεξα- » κριβωθέντος ὁμοῦ τοῦ δικαιώματός των. »

16.) « Τῷ Καλλέργῃ χαρίζομενος, ποιεῖ κατ' » ἰδίαν ἐκλογὴν ἐλευθέρους ἑκατὸν ὁπαδοὺς τούτου, » εἴτε ἀνήκοντας εἰς ὑποστατικά ἀνταρτῶν, εἴτε » δουλοπαροίκους τῆς Αὐθεντίας, παραχωρεῖ δὲ » αὐτῷ καὶ δέκα δουλοπαροίκους ἀντάρτας, ἐκ τῶν » ἐπέκεινα τῶν Σκαλῶν (citra scalos) ὑποστατικῶν. »

(1) Προνόμιον σημαντικώτατον, καὶ πάντως ἐξαιρετικόν. Γνω-
στὸν ἦδη ἐκ τῶν προηγουμένων, ὅτι ἕως ἀπὸ πρώτης τῶν Ἑ-
νετῶν ἐγκαταστάσεως οἱ Ἰθαγενεῖς ἄρχοντες ἠναγκάσθησαν νὰ
διατηρῶσιν οἶκόν τε καὶ οἰκογένειαν ἐντὸς τῶν φρουρίων, μόνον
εἰ ἀδεία τοῦ φρουράρχου, ἢ τοῦ Δουκὸς ἀπῆλθεν πανοικί.

17.) « Ἐτι δὲ ὁρίζει, ὅτι ὁ μὲν Ἄρχων ἔσται » εἰς τὸ ἐξῆς Ἄρχων, ὁ δὲ Ἀρχοντόπουλος Ἀρχων- » τόπουλος, ὁ δὲ Βάσμουλος, Βάσμουλος (1), ὁ δὲ » Λατίνος, Λατίνος » (2).

18.) « Οἱ ἱερεῖς καὶ διάκονοι, καὶ υἱοὶ ἱερέων, » μὴ ὄντες δουλοπαροίκοι, δὲν δύνανται νὰ γίνωσι » τοιοῦτοι εἰς τὸ ἐξῆς » (3).

Εἰς ἀμοιβὴν δέ·

« Ὁ Καλλέργης, καὶ οἱ ἕτεροι τῆς ἀνταρσίας συν- » εταῖροί του, ἀμνύουσι πίστιν καὶ ὑποταγὴν πρὸς » τὸν Δοῦκα Ἐνετίας, πρόθυμοι ἐκάστοτε νὰ θεω- » ρήσωσιν ὡς φίλους αὐτῶν τοὺς φίλους τῆς Δημο- » κρατίας, καὶ ἐχθροὺς ἰδίους τοὺς ταύτης ἐχθρούς. »

« Εἰς ἐγγύσιν δὲ τῆς εἰρήνης, θέλουσιν οὗτοι » κατὰ διατίαν παραδίδει δέκα ὁμήρους πρὸς τὴν » Αὐθεντίαν. »

Τοιαύτη ἡ βάσις τῆς συμφιλίωσης, ἐν ᾗ, πλὴν τῆς Γραικολατινικῆς ἐλευθερογαμίας, τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκ τῆς δουλικῆς καταστάσεως ἑκατὸν ὁπαδῶν, καὶ τοῦ προσδιορισμοῦ, ἢ, ἀκριβέστερον, τῆς συγ- κεχυμένης καὶ ἀσαφούς τῶν κοινωνικῶν τάξεων βαθμολογίας, οὐδεὶς ἄλλος γίνεται λόγος, παρὰ περὶ πρωτοπικῶν δωρημάτων, καὶ πρόνομίων, καὶ ἀπονομῆς τιμαρίων.

Μετὰ δεκταοκταετῇ ἀπουσίαν ὁ Μέγας Ἄρχων ἐ- πανῆλθεν εἰς Χάνδακα ἐριππος, ἐνδεδυμένος τὸν ἀλυσιδωτὸν θώρακα τῆς ἱπποτικῆς πανοπλίας, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ ἐνωμοτίας ὁπαδῶν διήλθε δὲ τὴν δουρικὴν λεγομένην ὁδὸν τῆς πρωτευούσης, μετ' ἧς ἀμεριμνίας καὶ παρρησίας πορεύεται ὁ ἐκ τοῦ περιπάτου ἐπανερχόμενος. Πλήρεις ὄχλου ἦσαν πᾶσαι αἱ ὁδοί, ἐμπεφραγμένοι οἱ ἐξώσταί, τὰ παρά- θυρα, τὰ ὑπερῶα, ἡ πόλις ὅλη ἐπ' αὐτοῦ προσηλω- μένα εἶχε τὰ ὄμματα. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ Ἰταλικὴ φρου- ρὰ ἔφερε τὰ ὄπλα εἰς τιμὴν του, πένθιμος σιγὴ ἐπεκράτησε δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ πλῆθους κατὰ τὴν διάβασιν. Ἐντεῦθεν ὁ ἥρωας τῆς ἡμέρας ἀ- φιχθεὶς εἰς τὸ Παλάτιον, ἐκλινε τὸ γόνυ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς, καὶ μετὰ τῶν συνανταρτῶν του ὤμοσεν ἐπ' Εὐαγγελίου πίστιν καὶ ὑποταγὴν ἀ- τελεύτητον.

Ἡ δὲ συνθήκη ἐπὶ νῆγεκεν αἵσια πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἀποτελέσματα. Ἡ μὲν ἀποστασία, μετ' οὐ πολὺ

(1) Γένος μικτὸν ἐξ Ἑλλήνων καὶ Γάλλων, ἢ Ἑνετῶν, προ-
μηθεῖον εἰς τὴν στρατολογίαν τοὺς καλλιωτέρους πεζοὺς.

(2) « Item volumus, quod qui est Arcundus debeat esse Arcundus, et qui est Arcundopulus debeat esse Arcundopu-
lus, et qui est Vasmulus debeat esse Vasmulus, et qui est
Latinus debeat esse Latinus, et haberi Latinus. » Ἀδιακρί-
βωτος ἡ διαφορὰ μεταξὺ Ἀρχοντος καὶ Ἀρχοντοπούλου, διότι
βεβαίως ὁ Ἀρχοντόπουλος δὲν σημαίνει ἐνταῦθα τὸν υἱὸν
τοῦ Ἀρχοντος, ἀλλὰ μᾶλλον τίσιν τινα ἀρχοντικὴν κατωτέραν.
Ὅπως δὲ ποτε, διὰ τοῦ ὅρου τούτου ἡ ἀξία τοῦ Ἰθαγενεῖς ἄρ-
χοντος ἀναδιβάλλεται εἰς βαθμὸν πρῶτον, ὁ δὲ Λατίνος ἐπέχει
τελευταίαν θέσιν.

(3) Παραλείφθη ὁ 18 ὅρος τῆς Συνθήκης ὡς εὐσεβὴς ἀτάληπτος,
ἕνεκα περιστοῆς κακοσυνταξίας.

ἐκνευρισθεῖσα, διελύθη παντελῶς, ὁ δὲ Καλλέργης, κραταιότερος ἢ τὸ πρὶν γενόμενος, καὶ πρὸς τὸν εὐεργέτην ψυχῇ τε καὶ σώματι προσκαλληθεὶς, ἀπέβη εἰς τὸ ἐξῆς λίθος θεμέλιος τῆς Ἑνετοκρατίας. Οὐδένα φίλον πιστότερον καὶ χρησιμώτερον, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ χρονογράφοι, οὐδένα Γραικὸν, μᾶλλον τοῦ Ἀλεξίου ἀφωσιωμένον τῇ Αὐθενταίᾳ, ἔγνω μετέπειτα ἡ Γερουσία. Σεισμοῦ ἐκτραγέοντος φοβεροῦ κατὰ τὸ 1303, καὶ τὰ τεῖχη τοῦ Χάνδακος διαρρήξαντος, πάλιν ὁ λαὸς ἠγέρθη εἰς ἀνταρσίαν. Ἀλλ' ὁ δεξιὸς οὗτος βραχίων τῆς Κυβερνήσεως οὕτως ἠγωνίσθη, ὥστε ἐπέτυχε νὰ πνίξῃ τὴν ὀργῶσαν δυσαρέστησιν, καὶ χειροδέτους νὰ κομίσῃ τοὺς στασιάρχας εἰς τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς.

Ὁ στρατηγὸς Μονκ δὲν ἔλαβε μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν Στουάρδων τὰς συγχαρητικὰς ἐπιστολάς ὅσαι ἐπεστάλησαν ἐξ Ἑνετίας πρὸς τὸν *Εὐδοκον εὐπατρίδην*. Τὸ ὄνομά του, περιδόητον ἤδη γεγονός, συνηρμόσθη εἰς ἐμφαντικώτατα ἐπιθετα τοῦ παρηκμακότος λατινισμοῦ καὶ τῆς τότε Ἰταλίδος (1).

Ἡ δὲ ἀκλόνητος πρὸς τοὺς δεσπότας εὐλάβειά του ἐξετάθη μέχρι πνοῆς ἐσχάτης. Προαισθάνθεις πλησιάζοντα τὸν θάνατον, ἔκραξε παρὰ τὴν κλίνην τοὺς τέσσαρας υἱοὺς αὐτοῦ, Μάρκον, Λέοντα, Ἀνδρέαν καὶ Γεώργιον, καὶ τὴν δεξιάν ἐπιθείς τῇ κεφαλῇ αὐτῶν, ἐξεφώνησε τὸν ἐξῆς λόγον· «Τέκνα μου ἀγαπητά, ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι μετ' ὀλίγον, ὑμεῖς δὲ θέλετε ἐπιζῆσαι ἔτη πολλά. Ἄς ἔχῃ τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐμὴν ὅστις ἐξ ὑμῶν δὲν τηρήσῃ τοῖς Ἑνετοῖς τὴν αὐτὴν ἀσπίλον πίστιν καὶ ὑποταγὴν μου! Μὴ πεποιθᾶτε εἰς ταραξίας καὶ ἀντάρτας, οἵτινες ὑπὸ πρόσχημα φιλοπατρίας κρύπτουσι τὸν φθόνον πρὸς τὸν οἶκόν μας, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καταστροφῆς σας! Ἡ ἐξωσις τῶν Ἑνετῶν εἶναι φαντασιοκόπημα, μηδέποτε εἰς πραγματοποιήσιν πεπρωμένον.»

Εἶχον οὕτω τὰ πράγματα, ὅτε ὁ ὑπατος τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ἄλλως παρὰ τοὺς Ἑνετοὺς ἐξελέγξας τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐδίσταξε μὲν κατ' ἀρχάς, ἔσπευσε δὲ μετέπειτα νὰ κατακρίνῃ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας πρὸς τοὺς Γραικοὺς. Ἐπὶ προφάσει, ὅτι ἡ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων ὑπεξαίρεσις ἐπτώχιζε τοὺς Ἐπισκόπους τοσοῦτον, ὥστε πένητας καὶ ἐξορίστους ἐκσφενδονῆσαι αὐτοὺς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ὅθεν καὶ ἡ εὐσέβεια ἐξέλειπε, καὶ αἱρέσεις ἀνεφύοντο, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐλευθερία καταπιέζετο ἐν τῇ νήσῳ, ὁ Πάπας Κλήμης Ε'. ἠκύρωσε τῷ 1307 τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους ὁρους τῆς *Συνθήκης* μετὰ τοῦ Γραικοῦ *nepharias rationes cum illo Graeco*, οἵτινες τῶν δεδογμένων ἀφίσταντο. Ἀλλ' ὁ Δούξ Ἑνετίας καὶ οἱ σύμβουλοί του, ἀποδόντες τοῦ Πάπα τὴν ἀποδοκιμασίαν εἰς τὰς ῥαδιουργίας τῶν ἐν Ῥώμῃ καταφυγόντων Ἐπισκόπων Καλαμῶν καὶ Μυλοποτάμου, ἀπεδοκίμασαν ἐξ ἀμοιβῆς τὴν Βούλαν τοῦ Πάπα, τὰ δὲ μετὰ τοῦ

Καλλέργου συνομολογηθέντα κατὰ γράμμα διαφύλαξαν (1).

Ἄν ὁμως φρόνιμον ἐνόμιταν νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὰ μετὰ τῶν ἀνταρτῶν συμπεφωνημένα, φρόνιμον ὡσαύτως ἔκρινον καὶ ἀπαραιτήτως προφυλακτικὴν τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ ἀποικισμοῦ κατὰ τὴν νήσον. Δυσὸν προὔχοντες Κρήτες ἀπῆλθον διὰ τοῦτο εἰς Ἑνετίαν τῷ 1303, ὁ Ἀνδρέας Κορνήλιος καὶ Λεονάρδος ὁ Γραδίνικος, ἐρμηνευταὶ τῆς εὐχῆς τοῦ Δουκὸς καὶ *Universitatis fidelium militum Phendatorum* περὶ ἐπεκτάσεως τῆς τιμαριοκρατίας. Ἡ δὲ Σύγκλητος, λόγῳ δῆθεν τῶν Γενουτικῶν κατὰ Κρήτην ἐπιδρομῶν, προθύμως εἰς τοῦτο συναινέσασα, ἐξέδωκε ψήφισμα ἐγκρίνον τὴν αἴτησιν των. Ὅθεν τρίτος, ἢ κατ' ἄλλους τέταρτος ἀποικισμὸς ἐξ Ἰταλίας ἐκπορεύεται, ἀρμοστεύοντος Οὐτδου δὲ Κανάλη, νέον, δηλαδὴ, σμῆνος κοράκων ἐπικαταφέρεται. Ὁ νεωτερισμὸς οὗτος εἶχεν ἤδη ἐρεθίσαι τὴν δυσφορίαν τῶν ἰθαγενῶν ἀρχόντων, ὅτε σύμπτωσίς τις ἐπῆλθεν ἐξάψασα τὰ πνεύματα. Ἡ διὰ ἀτιμώσεως παρθένου προσβολὴ μιᾶς οἰκογενείας Ἑλληνικῆς, προσηρθεῖσα παρὰ τινος Ἰταλοῦ, διήγειρεν εἰς στάσιν πολλὰς ἐκατοστύας κατοίκων (2). Ἀλλὰ τὸ προπύργιον τῆς Ἑνετικῆς κυριαρχίας, ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, *conspicuum Venetorum propugnaculum*, ἐκστρατεύσας αὐθις τῷ 1349 κατὰ τῶν στασιαστῶν, ἐπανήγαγε τὴν ἡσυχίαν, πολλοὺς τούτων παραδούς εἰς τὸν βρόχον καὶ τὸ ξίφος τοῦ δημίου. Ἡς ὑπηρεσίας χάριν, ἐξαιρέτως τε καὶ πρωτοφανῶς συνετάχθη εἰς τὴν *Χρυσῇ* λεγομένην *Βίβλον* τῆς Ἑνετικῆς ἀριστοκρατίας, τῆς εὐγενείας ταύτης δι' ἐπίτηδες διπλώματος μεταβιβάσθεισης καὶ πρὸς τὰ τέκνα του (2).

Ἡ Ἑνετικὴ πολιτεία ἐτελεύτησε πρὸ πολλοῦ, μετὰ δὲ ταύτης συναπῆλθε καὶ ἡ *Χρυσὴ Βίβλος* της. Ποῦ σήμερον αἱ τιμαὶ καὶ τὰ τιμάρια τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου; ποῦ αἱ δεξιώσεις τῶν δεσποτῶν του; ποῦ τὰ διπλώματα τῆς εὐγενείας του; Ῥοπή καὶ θάνατος διεδέξατο πάντα ταῦτα, ἐν δὲ καὶ μόνον λείψανον ἐσώθη ἐκ τοσαύτης μεγαλειότητος· τὸ στίγμα τῆς ἀσυνειδήτου δουλοπρεπείας. Τοῦ ἐπιχρίσματος ἐκ παλαιότητος πεσόντος, ἡ εἰκὼν ἀποκαλύπτεται εἰς τὸ φῶς τῆς Νοελληνικῆς δικαιοκρισίας κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτῆς κακομορφίαν· ἀκυρὰ πλέον καὶ ληρώδη τὰ πανηγυρίσματα τῶν χρονογράφων τῆς μακαρίτιδος Δημοκρατίας. — Μάθημα πρόσθετον καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς κενοδόξους ἢ πλεονέκτας, οἵτινες ἀντὶ χρυσοῦ, ἀντὶ ταινιῶν εὐωνήτων, ἢ φιλοπρωτείας χάριν, πρὸς τὸν

(1) Ὅρα τὰ περὶ τούτου ἔγγραφα εἰς *Cr. Sacra*, T. 2, p. 298—308.

(2) Ὅρα ἐν τῇ *ἱερᾷ* Κρήτῃ T. B'. σ. 307 τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Δουκὸς Φαντίνου Δανδόλου πρὸς τὸν Δούκα Ἑνετίας Σοράντσον περὶ τῶν παρανομιῶν καὶ καταχρήσεων, ὅσας οἱ τιμαριοῦχοι Ἑνετοὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐνέργουν κατὰ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Ὅρα δὲ καὶ ἐν σελ. 308 τὸ ψήφισμα τοῦ Δουκὸς Κρήτης Ἐρρίκου Μιχαήλου περὶ δούλων ἀμοιβῆς.

(3) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἄλλων πρὸς ἄλλον μεταγενέστερον Καλλέργην ἀνεμείθη αὕτη ἡ τιμή.

(1) Petr. Justin. Hist. Ven. 4. 3.

ἐξευτελιστὴν τῆς πατρίδος παραδίδουσι καὶ φήμην ἐπιπόνως κεκτημένην, καὶ παιδείαν, καὶ συνείδησιν!

Πρὸς ἐπίτασιν ἀνωμαλίας ἑτέρα δεινὰ προσετέθησαν ἀκολούθως εἰς τὰ τῆς Κρήτης, αἱ τῶν πειρατῶν ἐπιδρομαὶ καὶ ἡ πανώλης, ἐνσκήψασα τὸ δεύτερον ἐν ἔτει 1330. Ὡς δ' ἂν μὴ ἤρουν αἱ μάστιγες αὗται, προσεπεμέτρησε τὴν κοινὴν συμφορὰν ἡ φορολογία, ἣν, τάχα πρὸς ἀντίκρουσιν τῆς πειρατείας, ἐκήρυξε κατὰ τὸ 1332 ὁ Βλάσιος Ζένος Ἀρμοστής (NH). Οὐδεὶς ἀρνείται ὅτι οἱ θαλάσσιοι λησταὶ εἶχον τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας πλεονάσει. Ὀφειλούμενοι ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων διχονοιῶν τῆς Χριστιανωσύνης οἱ Μωαμεθανοὶ, συνεπνύξανον τὰς δυνάμεις των, διέπλεον τὴν μεσόγειον ἀφόδως, ἐλήϊζον καὶ πόλεις καὶ κώμας καὶ τριήρεις, ἠχμαλώτιζον λαοὺς ὁλοκλήρους, μάλιστα δὲ πάντων κατεπόρθουν τὰ ἐλληνικὰ παράλια ἀπὸ νήσων Ἰονικῶν ἄχρι Κύπρου. Ἀλλ' ἡ φορολογία τοῦ Δουκὸς, καθὼς ἐσχεδιάσθη καὶ ὡς ἐξετελέσθη, ἀπέβη δευτέρα πειρατεία ἐπὶ τῆς Σαρακηνικῆς ἐκείνης. Στίφη κλεπτῶν, ὑπὸ πρῶσχημα κλητῆρων τοῦ δημοσίου ὁρμήσαντες εἰς τὰς συνοικίας τοῦ Κισσάμου, τοῦ Σελίνου, τῶν Ἀποκορώνων, ἀφῆρπαζαν πρὸς εἰσπραξίν τοῦ φόρου ὅσα πρὸ τινος ἐξέφυγον τὰς ἐπιβολὰς τῆς ἀνταρσίας ἢ τοὺς ὄνυχας τῶν ἱπποτῶν καὶ τῶν πειρατῶν. Ἐν μιᾷ τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν εἰς ἐκατόνταρχος Ἐνετὸς ἐγένετο θῦμα τῆς καινῆς ἀγανακτήσεως. Ἡ Κυβέρνησις καταπέμψασα δύο τάγματα πρὸς κατάσχεσιν τῶν φονέων, διέταξεν ἐνταυτῷ τοῦ νομοῦ ὅλου τὸν ἀποκλεισμόν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης εἶχεν ἤδη τελευτήσει· ἡ δεσποτεία ἀπέμενε ἀνεπικαύρητος. Ἐπὶ πλέον ἠδύνατο νὰ καταστείλῃ τὴν ὁρμὴν καὶ ἀγανάκτησιν τῶν χωρικῶν; Πάλιν οὖν ὁ οὐρανὸς τῆς Κρήτης συννεφεύεται. Πεντακισχίλιοι ἄνδρες ἐκλεκτοὶ ἐκ Σφακίων, καὶ Ἀσπροβουνίων, καὶ Κισσάμου, καὶ Ἄρνης, καὶ Ἀνωπόλεως συνέρρευσαν περὶ τὴν πρωτεύουσιν, ἐνῷ ἕτερον πλῆθος *βελιτῶν*, ἐξαίφνης εἰς Λισσὸν ἐπιδραμόντες, καὶ τὸν διοικητὴν Ἑρμόλαον Βελένιον μετὰ δέκα στρατιωτῶν τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς ἀποσφάξαντες, ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον τοῦ Σελίνου.

Τὸ κίνημα ἐστερεῖτο ἀρχηγῷ, ἄρα καὶ συντάσεως. Τῶν υἱῶν τοῦ Καλλέργου ἀνατεθειμένων ὄντων πατρόθεν τοῖς Ἐνετοῖς, ἀρχιστράτηγος ἀνηγορεύθη ὁ Βάρδας Καλλέργης, υἱὸς καὶ ἐγγονὸς ἀνδρῶν, συναγωνισθέντων μετὰ τοῦ Ἀλεξίου ἐπὶ τῆς ἀνταρσίας, ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ ρίζης συγκαταγόμενος, καθὼ ἀπόγονος τοῦ Βάρδα Καλλέργου ἐκείνου ὅστις ἦλθεν εἰς Κρήτην ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ αὐτοκράτορος (1). Ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀναγορευθέντος εἶχε πάντοτε διακριθῇ ἐπὶ φρονήμασιν ἐθνικοῖς, ἐπὶ φιλοδημίᾳ, ἐπὶ ἀλλοτριότητι πρὸς τὸν δυνάστην· διὸ οὔτε πλοῦτον, οὔτε εὐγνωμοσύνην ἐχρεώ-

σται τοῖς Ἐνετοῖς. Ἀλλ' ὁ Βάρδας οὗτος, εἰ καὶ ἀκμαῖος τὴν ἡλικίαν, ἀνδρείος δὲ τὴν διάθεσιν, ἦτο ὁμῶς ἄπειρος περὶ τὰ στρατιωτικὰ, ὥστε μόνον τῆς λαμπρᾶς ἐπωνυμίας τὴν αὐθεντίαν συνεισέφερεν εἰς τὸ κίνημα. Μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ἀρχιστράτηγου, ὑποστράτηγος ἐξελέχθη ἐκ τῆς χυδαιότερας τάξεως ὁ Νικόλαος Πρικοσυρίδης, *vir omnium scelestissimum*, ἐπίθετον, ὅπερ, ἐπὶ τὸ ἐλληνικώτερον μεθερμηνευόμενον, ὑποφαίνει τῆς Ἐνετικῆς τυραννίδος τὸν ἐχθρόν.

Οὕτω πως ὁργανωθείς τῆς ἀνταρσίας, οἱ ἐπαναστάται, ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων ἐμφυγθέντες, καὶ ἐκ τῆς κυριεύσεως τοῦ Σελίνου μέγα φρονήσαντες, συνέρρευσαν ἐν ἔτει 1333 περὶ τὸν Χάνδακα, διατεθειμένοι ν' ἀναρρίψωσι τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον εἰς μίαν μόνην, ἀλλὰ κρίσιμον συμβολήν. Διὸ ὁ Βάρδας ἐπέστειλε πρὸς τὰς ἑνδον ἀρχάς, ὅτι εἰ μὲν παρέδιδον ἀμαχητὶ τὴν πρωτεύουσιν, ὅσοι παρεπέμποντο εἰς Ἐνετίαν πάντες οἱ Λατῖνοι, ἄλλως δὲ δίκην ἤθελον δώσει τοῖς αὐτοχθόνοις ἡ μάχαιρα καὶ τὸ πῦρ. Τοιαύτη ὁμῶς δὲν ἦτο ἡ γνώμη τοῦ Δουκὸς Βλασίου, ὅστις καὶ φρουρὰν εἶχεν ἱκανήν, καὶ ἐπικουρήματα ὡς ἐκ περισσοῦ περιέμενε ἀπὸ Κερκύρας. Ὅθεν, τὸν μὲν φιλοδεσποτευόμενον Γεώργιον Καλλέργην, υἱὸν ἀντάξιον τοῦ Ἀλεξίου, διορίσας, εἰς ἀντίταξιν ἐπωνυμίας, στρατηγὸν τοῦ ἱππικοῦ, τὸν δὲ Ἰωάννην Κορνῆλιον, υἱὸν τοῦ προειρημένου Ἀνδρέου, στρατηγὸν τοῦ πεζικοῦ, ἐξῆλθε τῶν πυλῶν εἰς ἀντιπαράταξιν. Οἱ ἀντάρται ἦσαν ἐλλειπεῖς καὶ ἱππικοῦ, καὶ ὀπλῶν ἐπιτηδείων, τὸ δὲ χεῖρον ἐθάρρουν ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὰς δυνάμεις των. Ἡ πρώτη ἐφοδὸς τῆς Ἐνετικῆς ἱπποῦ διεσπάραξε τὸν συμπαγῆ ἐκείνον ὄγκον. Τὸ τάγμα τοῦ Βάρδου, καταπτοθὲν, ὀπισθοδρομεῖ ἀραιούμενον, τρέπεται μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον θραυόμενον καὶ κατακοπτόμενον. Ἡ μάχη (ἂν μάχη συνεκροτήθη), ἀπωλέσθη ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Ὅσοι συνεληφθῆσαν ζῶντες, ἢ τετραχυματισμένοι, πάντες ἀνηλεῶς ἐθανατώθησαν. Καὶ ὁ μὲν Βάρδας Καλλέργης, ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς του Γεωργίου ζωγρηθεὶς, αὐθωρεὶ καρατομεῖται, καὶ ἡ κεφαλὴ του *ad seditiosae turbæ terrorem* ἀποστέλλεται αἰμοσταγῆς ἐτι πρὸς τοὺς συναντάρτας· ὁ δὲ ἀθλιος Πρικοσυρίδης, καὶ αὐτὸς ἀνδρείως μαχόμενος, συλληφθεὶς, πρῶτον μὲν ὑφίσταται φρικωδεστάτας βασάνους, εἶτα δὲ κατεθλασμένος ἐπ' ἀγχόνῃς ἀναβιβάζεται.

Ἀλλὰ τὸ τόλμημα ἐχρῆζε καὶ πλατυτέρου παραδειγματισμοῦ. Τῶν ἀνταρτῶν τραπέντων ἤδη εἰς τὰ ὀρεινότερα, οἱ Ἐνετοὶ, καταστρατεύοντες ἀπὸ Χάνδακος, ἐρχονται εἰς τὴν κώμην ἢ νομὸν Μαργαρίτι, παρὰ τὸ ἀρχαῖον Πέργαμον, ἔδραν τότε τῆς ἀποστασίας. Ἐκεῖ δὲ λυσσώδη πνέοντες ἐκδίκησιν κατὰ τῆς ἀπίστου φυλῆς, πρῶτον μὲν λαφυραγωγοῦσιν, εἶτα δ' ἀποτεφροῦσιν ἀπάσας τὰς οἰκίας, τῶν ἱερῶν ναῶν μὴ ἐξαιρουμένων· ἐπὶ τέλους τὰς φευγούσας τῶν ἀπόντων ἀνταρτῶν οἰκογενείας, γέροντας, γυναικας, βρέφη, ἀσπλάγχχνως παραδίδουσιν εἰς τὸν

(1) Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἐνετίας, δυσχεραίνοντες ἐπὶ τῷ ἀνταρσίᾳ τοῦ ἀπογόνου τούτου, ἀναιροῦσι τὴν συγγένειαν. . . *qui de vera fidelique Calergiorum gente non erat*. Βέβαιον, ὅμως, ἐξ ἑτέρων πηγῶν, ὅτι ἀνήκεν εἰς τὸν τρίτον τῆς οἰκογενείας κλάδον.

πέλεκυν, εἰς τὸ ξίφος, εἰς τὴν μάχαιραν. Ἰσως ὁ λοιμός δὲν ἐθέριπεν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὅσας τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐδρεψε ζωὴ· χριστιανῶν ὁ βραχίον Εὐρωπαϊοῦ καὶ Χριστιανοῦ. Σφαγὴν παράλληλον δὲν ἐντυγχάνομεν, ἢ εἰς τὰ χρονικά τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Τουρκαλβανῶν, μετὰ τὴν πολυδάκρυτον καὶ τρισυθλίαν ἐκείνην ἐκστρατείαν τοῦ Ὁρλώφ. Ἡ κωμόπολις Μαργαρίτιον κατηρημώθη.

Ἀπὸ τῆς σκηνῆς ταύτης τοῦ ὀλέθρου μεταβάντες οἱ σφαγεῖς εἰς τινα ἐτέραν κώμην Τριτοῦνην καλουμένην, ἀρχονται τῆς αὐτῆς καταστροφῆς. Αἱ γυναῖκες, μόνκι τοῦ τόπου κάτοικοι, σπεύδουσιν εἰς φυγὴν, ἐν μὲν τῷ κόλπῳ φέρουσι τὰ θηλάζοντα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς σύρουσαι τὰ κρυγάζοντα βρέφη. Ἀλλ' ἐνῷ ἡτοιμάζοντο οἱ στρατιῶται νὰ καταλάβωσιν αὐτάς παρὰ τινα χεῖμαρρον, ἰδοὺ τρεῖς ἀδελφοί, οἱ ἡρωϊκοὶ καὶ λείμνηστοι Ξιρόπουλοι, διευκολύνουσι τῶν γυναικοπαίδων τὴν σωτηρίαν. Οὗτοι, ὁρμῶντες ξιφῆρεις ἀναμέσον διωκτῶν καὶ διωκωμένων, ὁράττους πρὸς στιγμήν τὸν μόνον πόρον, δίδουσι καιρὸν τοῖς φυγάσι μαχόμενοι ὡς λέοντες, καὶ τὴν διάβασιν δὲν ἀφίνουσιν ἐλευθέραν πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ἢ ὅταν πέσωσι τραύμασι πολλοῖς τετραυματισμένοι. Αἱ οἰκογένειαι ἐσώθησαν. Ἀλλ' ἡ μὲν κώμη ἐπαθε τὴν αὐτὴν συμφορὰν τοῦ Μαργαρίτιου, οἱ δὲ τρεῖς ἀδελφοί, ἀπαχθέντες εἰς Χάνδακκ, ἀπεκεφαλίσθησαν ἀπέναντι τοῦ Δουκικοῦ Παλατίου.

Ἰδοὺ πῶς ἡ εἰρήνη ἀπεδόθη εἰς τὴν νῆσον· ἡ εἰρήνη τοῦλάχιστον αὐτῇ, ἣν οἱ χρονογράφοι τῆς Ἑνετίας πεφουσημένως μεγαλύνουσι. Διότι, μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀρμόζει· πρὸς τοὺς δεσπότες τῆς Κρήτης ἡ φράσις τοῦ σοφιστοῦ Τακίτου· «solitudinem faciunt, et pacem appellant», ἔρημον μὲν ποιοῦσιν, εἰρήνην δὲ τὴν ἔρημον ὀνομάζουσι.

ΣΠ. ΣΑΜΠΕΛΙΟΣ.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Συνήχ. 181 φυλλάδ. 235, 236 καὶ 237.)

—000—

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν ἔτει 1798, ἐράνην ἐφημερίδα ἐπιγραφομένην Ὁ Τύπος, ἥτις ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῶν ἠνωμένων Ἰρλανδῶν, σκοπὸν ἔχουσα ἵνα προετοιμάσῃ τὸ κοινὸν πνεῦμα εἰς τὰς περιπεταίας πλησιαζούσης ἐπαναστάσεως. Ὀλίγον ὁμῶς μετέπειτα κατηργήθη δι' αὐθαίρετον πράξιν τῆς ἐξουσίας. Ὁ Θωμᾶς Ἀδδὸνς Ἐμμετ, καὶ ὁ Ἀρθούρος Ὁκοννορ ἔγραψον ἐν αὐτῇ, καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἔσχεν μεγάλην ἐπιτυχίαν. Οἱ συντάκται ἦσαν ἄνδρες· ἐξοχοὶ κατὰ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν, οἱοὶ ὁ δόκτωρ Μάκ Νέβων, ὁ Οὐίλλιαμ Πρέ-

στον, εἰς τῶν πρώτων σοφῶν τῆς Ἰρλανδίας, ὁ δόκτωρ Δρενάν, διακεκριμένος συγγραφεὺς καὶ φίλος τοῦ Δουγλάδ Στοούκτ, καὶ ἄλλοι. Ἀποδίδεται εἰς τὸν Ροβέρτον Ἐμμετ ἄρθρον γεγραμμένον μετὰ σπανίας ἐμπειρίας, ἐπιγραφόμενον London pride and Shamrock. «Ἡ ἀπλότης τῷ ὕδατι, ὁ διακαὴς καὶ βαθὺς ἐνθουσιασμός· κατέδειξαν τὸν Ροβέρτον ἀναγραμματοκρίσαντα τὸ ὄνομα τοῦ εἰς Trebor. Ὁ Μοῦρ διεγείρεται μικρὸν ἀνέκδοτον τὸ ὅποιον μετὰ πολλῆς χάριτος ἀπονέμει εἰς τὸν φίλον του. «Ὁ Τύπος ἐπέλλετο εἰς τὴν οἰκίαν μας τρεῖς τῆς ἐβδομάδος· καθ' ἑσπέραν δὲ ἀνεγινώσκουμεν, οἱ γονεῖς μου καὶ ἐγώ, κατὰ κόρον αὐτὸν, καὶ ἀναγνώστης ἤμην ἐγώ. Εὐκόλως ἐννοεῖ τις ὅτι, ἐνθερμον ζέσιν ἔχων ὑπὲρ τῆς αἰσίας ἐκδόσεως τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ, ἔχων δὲ καὶ τὴν συναίσθησιν γραφικῆς τινος ἱκανότητος, ἀνυπομόνως περιέμενον τὴν δημοσίευσιν διὰ τῆς πατριωτικῆς καὶ δημώδους ταύτης ἐφημερίδος τῶν ἁρθρῶν μου. Ἀλλ' ἡ ἀγωνία τῆς ταλαιπώρου μητρός μου, ἀνησυχούσης διὰ τὴν ζωηρότητα τῶν ἰδεῶν μου (τὸ δὲ αἶσθημα τοῦτο ἦτο πολὺ ἀνώτερον τοῦ ζήλου τῆς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγώνος), μὲ καταφόβιζε διὰ πᾶν ὅτι ἠδύνατο νὰ ταράξῃ καὶ στεναχωρήσῃ αὐτήν, ἐνῷ μόνον οἱ τραχυμώδεις καιροὶ καθ' οὓς ἐζώμεν ἔρχουν νὰ ὑποθάλλωσι τοὺς ρόδους τῆς.»

Καὶ ὁμῶς ὁ Μοῦρ ἐτόλμησε νὰ πέμψῃ εἰς τὸν Τύπον σάτυραν διὰ στίχων, ἀπευθυνομένην εἰς τοὺς σπουδαστάς τοῦ σχολείου τῆς Τριάδος, καὶ καρυκευμένην, ὡς λέγει, μὲ τὸ τότε ἐν χρήσει ἄλας, «ἡ προδοσία.» Μὲ χεῖρα δὲ τρέμουσαν κατέθεσε τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς τὸ ταχυδρομεῖον. Ἡ σάτυρα αὕτη, ὅλη πνεῦμα καὶ οἷστρος, ἐτυπώθη εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Μοῦρ· ὁ λόρδος Καστελαίγ περιπαίζεται ἐν αὐτῇ διὰ τρόπου ὅλως ἀστείου. «Ὅποια ὑπῆρξε, λέγει ὁ Μοῦρ, ἡ ἐκπληξίς καὶ ἡ ταραχή μου ὅτε τὴν ἐσπέραν παρὰ τῇ ἐστίᾳ, ἐνώπιον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός μου, ἀνοίξας τὴν ἐφημερίδα παρετήρησα, ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ, εἰς τὴν τιμητικὴν δόξα· δὴ θέσω, τὴν ἐπιστολήν μου θεωροῦσάν με κατὰ πρόσωπον (staring in full face)!» Ἀλλὰ δεῖξας ἄταραξίαν, ἂν καὶ ἔτρεψε καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέλη, τὴν ἀνέγνωσε γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, οἱ δὲ γονεῖς αὐτοῦ δὲν παρετήρησαν τὴν ταραχήν του· ἤκουσε μάλιστα καὶ ἐπαίνους διὰ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ γράψαντος, ἂν καὶ εὗρον τὴν σάτυραν πολλὰ τολμηράν. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα, εἰσελθὼν εἰς τὴν αἴθουσαν εἰς τῶν φίλων αὐτοῦ, εἰς ὃν εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὸ πρῶτον, ὁ Ἐδουάρδος Οὐδδὸν, καὶ ἀτενίσας αὐτόν· «Λοιπὸν! εἰδες, εἶπε, . . .» Ἀλλὰ, νεύσαντος τοῦ Θωμᾶ δὲν ἐτελείωσεν. Ἡ μητρικὴ καρδία δὲν ἠπατήθη ὁμῶς. «Ἡ ἐπιστολή ἐκείνη εἶναι ἰδική σου, Θωμᾶ,» ἀνερώνησεν ἡ μήτηρ, ἐκτοξεύσασα αὐτῷ βλέμμα ἐντρομον. Ὁ Μοῦρ ὡμολόγησε τὸ πταίσμα του. Ἐκείνη δὲ καθικετεύσασα αὐτόν νὰ μὴ ἐκτεθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τοιοῦτον κίνδυνον, ἔλαβεν ἐπίσημον ὑπόσχεσιν ἀποχῆς.

«Μεθ' ἡμέρας τινὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐκτεταμένων περιπάτων τοὺς ὁποίους συνεθίζομεν τὴν ἐσπέραν ὁ Ροβέρτος καὶ ἐγώ, ὡμιλήσαμεν καὶ περὶ